

INTERNETIN VIHASISÄLTÖ JA LUOTTAMUS 15–30-
VUOTIAILLA SUOMALAISILLA

ANTON SCHALIN
TAMPEREEN YLIOPISTO
Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Sosiaalipsykologian pro gradu -tutkielma
Huhtikuu 2017

SCHALIN, ANTON: Internetin vihasisältö 15–30-vuotiailla suomalaisilla.
Pro gradu -tutkielma, 54 s., 10 liites.
Sosiaalipsykologia
Huhtikuu 2017

Tiivistelmä

Sosiaalisen median sivustojen käytön on havaittu lisäävän sosiaalisuutta sekä verkossa että sen ulkopuolella, mutta näillä sivustoilla voi usein myös törmätä vihamielisiin ja uhkaaviin sisältöihin. Vaikka netin käyttäjä ei itse joutuisikaan vihapuheen uhriksi, voi myös pelkkä vihamielisten sisältöjen näkeminen altistaa psykologisille haittatekijöille. Internetin vihasisältöjen kohtaaminen saattaa heikentää luottamusta ihmisiin, mutta ilmiötä ei tätä ennen ole tutkittu kansallisesti kattavalla suomalaisella aineistolla.

Tutkimuksessa tarkastellaan sitä, onko internetin vihasisältöjen kohtaaminen yhteydessä luottamukseen 15–30-vuotiailla suomalaisilla. Tutkimuksen aineisto koostuu *Hate Communities: A Cross-National Comparison* -tutkimushankkeen vuonna 2013 keräämästä YouNet-kyselyaineistosta. Sen vastaajat (n=555) on valittu demografisesti tasapainotetusta vastaajapoolista, jota ylläpitää Survey Sampling International. Analyysimenetelmänä tutkimuksessa käytetään lineaarista regressioanalyysia. Nettivihaa käsitellään sen variaation kautta, eli kuinka moneen ihmisryhmään tai teemaan netissä kohdattu vihasisältö liittyy. Luottamusta puolestaan tarkastellaan läheisen ja yleistyneen luottamuksen sekä tarkemmin yksittäisiin ihmisluokkiin kohdistuvan luottamuksen kautta. Regressiomalleissa kontrolloidaan lisäksi luottamukseen yhteydessä olevia tekijöitä kuten ikä, sukupuoli ja taipumus riskinottoon.

Vastausten perusteella nettivihan kohtaaminen on yleistä: miltei puolet vastaajista ilmoitti törmänneensä vihasisältöihin. Analyysissa ilmeni, että vihalle altistumisella ei ollut tilastollisesti merkitsevää yhteyttä läheiseen tai yleistyneeseen luottamukseen. Sen sijaan vihasisältöjen kohtaamisen ja luottamuksen välillä havaittiin selkeä negatiivinen korrelaatio luokissa ihmiset yleensä sekä muut tuttavat. Internetissä kohtaa huomattavasti laajemman kirjjon mielipiteitä kuin mihin on omassa sosiaalisessa ympäristössään tottunut, minkä lisäksi

verkkoviestintä on rajallisten ilmaisukeinojensa vuoksi usein kasvokkaista viestintää provokatiivisempaa ja aggressiivisempaa. Näin ollen verkossakin tapahtuvat negatiiviset kokemukset tuntemattomista voivat vähentää luottamusta toisiin ihmisiin.

Avainsanat: luottamus, vihapuhe, nettiviha, internet

UNIVERSITY OF TAMPERE
Faculty of Social Sciences

SCHALIN, ANTON: Online hate and social trust among 15 to 30 year old Finns.
Master's Thesis, 54 pages, 10 appendix pages.
Social Psychology
April 2017

Abstract

Using social media websites has been observed to increase sociability online as well as offline. However, hateful and threatening content has become increasingly common in social media. Being exposed to online hate may cause psychological harm even if one is not personally targeted. Witnessing online hate may reduce social trust, but the phenomenon has not previously been studied with a nationally comprehensive Finnish sample.

This study addresses the connections between online hate and social trust among 15 to 30 year old Finns. The study utilises YouNet survey data, which was collected in 2013 by *Hate Communities: A Cross-National Comparison* research project. Its respondents (n=555) have been selected from a demographically balanced respondent pool upheld by Survey Sampling International. The analysis method in this study is linear regression analysis. Online hate is analysed through its variation, i.e. the number of target groups or themes the hate concerns. Social trust is analysed in two stages: first divided into generalised and particularised trust, then through individual subcategories of trust outlined in the survey. Control variables include factors known to be related to trust, such as age, gender and the tendency to take risks.

According to the data, witnessing online hate is relatively common: almost half of all respondents had witnessed hateful material online. The analysis revealed that witnessing online hate had no statistically significant effect on generalised or particularised trust. However, analysing trust via individual subcategories revealed online hate to be negatively correlated with trust in acquaintances and people in general. Compared to daily social surroundings, one encounters a much broader range of opinions on the Internet. Web-based communication also tends to be more provocative and aggressive than face-to-face conversation, due to the limited

means of expression. Hence, even web-based negative experiences of unknown people can reduce social trust.

Keywords: trust, online hate, cyberhate, internet

Sisällysluettelo

1 Johdanto	1
2 Luottamuksen ulottuvuudet.....	2
2.1 Läheinen ja yleistynyt luottamus	3
2.2 Luottamuksen tutkiminen	8
2.3 Yhteiskunnalliset tekijät	12
3 Vihasisältö ja vihapuhe	17
3.1 Vihapuheen määritelmät.....	17
3.2 Vaikutukset yhteiskuntaan ja yksilöihin.....	21
3.3 Keinoja vihapuhetta vastaan	25
3.4 Tutkimuskysymykset ja hypoteesit	30
4 Aineisto ja menetelmät.....	31
4.1 Vastaajat	31
4.2 Muuttujat	31
4.3 Analyysimenetelmät	33
5 Tulokset.....	34
6 Pohdinta.....	42
6.1 Yhteenvedoa tuloksista.....	42
6.2 Tulosten arviointia.....	43
6.3 Jatkotutkimuksen suuntaviivoja	48
6.4 Johtopäätökset	48
Lähteet.....	49
Liitteet	55

1 Johdanto

Internet toimii alustana lukemattomille keskustelufoorumeille ja yhteisöille, jotka parhaimmillaan edistävät käyttäjien luottamusta, sosiaalisuutta ja demokraattista osallistumista (Kobayashi & al., 2006; Räsänen & Kouvo, 2007; Valenzuela & al., 2009). Sosiaalisen median käyttö on Suomessa nykyään hyvin yleistä: vuonna 2016 yli 80 prosenttia 16–34-vuotiaista suomalaisista käytti internetin yhteisöpalveluja viikoittain (SVT, 2016). Erilaiset sisällöntuotannolle perustuvat palvelut kuten Facebook, Twitter ja suomalainen Ylilauta mahdollistavat laajojen yhteisöjen muodostumisen ja maailmanlaajuisen yhteydenpidon, mutta tämän kääntöpuolena on vihamielisen ja häiritsevän sisällön leviäminen. Rasistiset, ksenofobiset ja muut vihamieliset toimijat kykenevät internetin kautta verkostoitumaan ja levittämään materiaaliaan tehokkaasti yli valtio- ja aluerajojen. Tämä sisältö ei rajoitu näiden ryhmien omiin julkaisuihin ja internet-sivuihin, vaan siihen törmää useimmin avoimilla keskustelupalstoilla, sanomalehtien kommenttiosioissa ja sosiaalisen median palveluissa (Hawdon & al., 2015).

Nettiviha ei ole enää marginaali-ilmiö: suomalaisten nuorten netin käyttöä koskevassa tutkimuksessa kaksi kolmasosaa vastaajista oli kohdannut internetin vihasisältöjä, ja viidesosa oli itse joutunut vihan kohteeksi (Oksanen & al., 2014). Vihasisällöllä on tutkitusti negatiivisia vaikutuksia ihmisiin, erityisesti kohteisiinsa (Keipi & al., 2017, 80–81; Leets, 2001; Matsuda, 1989; Tynes, 2006). Vaikutus subjektiiviseen hyvinvointiin on merkittävä: erityisesti onnellisuus ja itsetunto ovat nettivihan uhreilla matalammalla kuin muilla, ja pitkäkestoinen vihalle altistuminen voi aiheuttaa psyykkisiä oireita kuten ahdistusta ja masennusta sekä sosiaalista eristäytymistä (Keipi & al., 2017; Matsuda, 1989).

Luottamus on yksi tärkeimpiä elementtejä sekä yksilön hyvinvoinnin että yhteiskunnan toiminnan kannalta, mutta netin vihasisällön yhteyttä siihen on tutkittu vasta vähän. Luottamus toimii sosiaalisena liimana ihmisten välillä, liittää heidät osaksi yhteisöjä ja on välttämätöntä demokraattisen yhteiskunnan toiminnan kannalta (Bjørnskov, 2007; Uslaner, 2000). Viimeaikaisissa tutkimuksissa on saatu näyttöä siitä, että netin vihasisältöjen kohtaaminen voi vähentää luottamusta muihin ihmisiin, mutta jatkotutkimus aiheesta on tarpeen (Keipi & al., 2017, 75–88; Näsi & al., 2015). Tässä tutkimuksessa pyrin valottamaan tätä ilmiötä 15–30-vuotiaiden suomalaisten kohdalla.

2 Luottamuksen ulottuvuudet

Luottamus on viime vuosina ollut lisääntyvän kiinnostuksen kohteena sosiaalitieteissä, ja yksi merkittävimpiä tähän ilmiöön vaikuttaneista seikoista on ollut sosiaalisen pääoman tutkimus (Freitag & Traunmüller, 2009). Sosiaalinen pääoma määritellään usein resurssiksi, joka sitoo ihmisiä toisiinsa ja mahdollistaa näin yhteiskunnan sujuvan toiminnan. Vaikka sosiaalisen pääoman määrittelyjä on useita, katsotaan sen yleisesti koostuvan kolmesta elementistä: luottamuksesta, vastavuoroisuuden normeista ja sosiaalisista verkostoista. (Kouvo, 2011.) Koska luottamus on tutkimukseni ytimessä, keskityn tässä luvussa tarkastelemaan sen eri muotoja, osatekijöitä ja yhteyksiä yhteiskunnan toimintaan. Käyn ensin läpi luottamuksen määrittelyongelmista käytyä keskustelua, minkä jälkeen esittelen yleisesti käytetyt kaksi määritelmää eri luottamuksen lajeille sekä erilaisia perspektiivejä, joiden kautta luottamuksen muodostumista on tarkasteltu. Lopuksi käsittelen muutamia keskeisiä tutkimuksia luottamuksesta yhteiskunnassa.

Vaikka luottamusta pidetään hyvin merkittävänä tekijänä yhteiskunnan toiminnoissa, ei sille ole muodostunut mitään yksiselitteistä ja kattavaa sosiaalitieteellistä määritelmää (ks. esim. Taddeo, 2009; Wang & Emurian, 2005). Erilaisia luottamuksen määritelmiä on useita, mikä Wangin ja Emurianin mukaan johtuu kahdesta tekijästä. Ensinnäkin luottamusta käytetään usein sille läheisten käsitteiden kuten uskottavuuden, reliabiliteetin ja itseluottamuksen synonyyminä, mikä aiheuttaa sen merkityksen hämärtymistä. Tässä yhteydessä on tosin huomioitava, että Wang ja Emurian käsittelevät englanninkielistä kirjallisuutta – suomen kielessä nämä sanat on ehkä helpompi hahmottaa käsitteellisesti erillisinä. Toinen syy luottamuksen määrittelyn hankaluudelle johtuu heidän mukaansa siitä, että ilmiötä tarkastellaan useiden eri tieteenalojen piirissä, ja niistä kussakin käsite määritellään ja operationalisoidaan hieman eri tavoilla. (Wang & Emurian, 2005.)

Luottamuksen moninaiset määritelmät aiheuttavat paitsi semanttisia, myös tutkimuksellisia ongelmia. Nannestadin mukaan suuri osa nykyisestä luottamuksen empiirisestä tutkimuksesta ei perustu mihinkään tiettyyn luottamuksen määritelmään, vaan se hahmotetaan tavallaan takaperin: luottamus on sitä, mitä tietyt lomakekysymykset mittaavat, tai koehenkilöiden määrätynlaista käytöstä luottamusta tutkivissa koetilanteissa. Näin ollen tulokset eivät kerro

paljoakaan erilaisten luottamusta määrittelevien teoreettisten käsitteiden operationaalisesta toimivuudesta. (Nannestad, 2008).

Vaikka käsitteellinen kirjo luottamuksesta on sosiaalitieteissä laaja ja sen käyttö tutkimuksessa ei ole aivan yksinkertaista, on jonkinlaisen verrattain yleispätevän määritelmän hahmotteleminen tarpeen, jotta voidaan tarkastella ilmiötä tarkemmin. Freitag ja Traunmüller määrittelevät luottamuksen yksinkertaisimmillaan seuraavasti: luottamus on oletus, että muut kontribuovat henkilön tai ryhmän hyvinvointiin, tai ainakin pidättäytyvät vahingoittamasta tätä (Freitag & Traunmüller, 2009). Mayer ja kumppanit puolestaan määrittelevät tutkimuksensa puitteissa luottamuksen hieman tarkemmin: luottamus on toimijan halukkuutta asettaa itsensä haavoittuvaan asemaan suhteessa toiseen toimijaan olettaen, että tämä toimii tietyllä tavalla silloinkin, kun häntä ei voi valvoa (Mayer & al., 1995).

Nämä määritelmät ovat hyvin laveita eivätkä ne sovellu kaikkeen tutkimuskäyttöön, mutta niistä käy kuitenkin ilmi kaksi luottamukselle olennaista piirrettä: luottamus tapahtuu oletuksen ja arvion, ei suoran tiedon piirissä, ja tähän epä tietoisuuteen liittyy henkilökohtaisen riskin elementti – luottamuksen osoittaja asettaa itsensä haavoittuvaan asemaan suhteessa luottamuksen kohteeseen. Tämän tutkimuksen tarpeisiin nämä määritelmät eivät vielä riitä, vaan luottamuksen käsitettä on laajennettava niin, että se kattaa erilaiset luottamuksen luokat yksittäisestä yleiseen. Koska käyttämässäni tutkimusaineistossa luottamusta mitataan suhteessa moniin eri ihmisryhmiin eikä vain yleisesti, täytyy myös tutkimuksen teoreettinen viitekehys virittää vastaamaan aineiston tarkkuutta. Esittelen seuraavassa luvussa tutkimuskirjallisuudessa vakiintuneen jaon kahteen luottamuskategoriaan sekä tästä jaosta käytyjä keskusteluja.

2.1 Läheinen ja yleistynyt luottamus

Sosiaalitieteissä luottamus jaotellaan yleisesti kahteen luokkaan: läheinen luottamus kohdistuu läheisiin ja tuttuihin ihmisiin, ja yleistynyt luottamus tuntemattomiin ja ihmisiin yleisesti (ks. esim. Bjørnskov, 2007; Freitag & Traunmüller, 2009). Läheinen luottamus on verrattain ristiriidaton käsite: se tarkoittaa luottamusta, joka ulottuu läheisiin ihmisiin ja heihin, joiden kanssa ollaan jokapäiväisessä kanssakäymisessä, kuten ystäviin, naapureihin ja työtovereihin (Freitag & Traunmüller, 2009; Näsi & al., 2015). Yleistynyt luottamus puolestaan määritellään

luottamukseksi ihmisiin, joiden ominaisuuksista luottamuksen osoittajalla ei ole suoraa tietoa, kuten kadulla kohdatut ihmiset ja ihmiset yleisesti (Bjørnskov, 2007; Näsi & al., 2015) Tätä luottamuksen lajia voi pitää yleisenä asenteena ihmisiä kohtaan, ja esimerkiksi Uslaner korostaa sen liittävän ihmisiä yhteiskuntaan, ollen näin tärkeä yhteiskunnallista koheesiota ylläpitävä voima (Freitag & Traummüller, 2009; Uslaner, 2000).

Läheisen ja yleistyneen luottamuksen välisestä suhteesta on käyty paljon keskusteluja, mutta tutkimuskirjallisuudesta ei löydy yhtä yleisesti hyväksyttyä näkemystä siitä, miten ne ovat yhteydessä toisiinsa. Luja luottamus läheisiin ihmisiin voi toimia perustana myös luottamukselle tuntemattomiin, mutta suhde ei ole näin yksiselitteinen. Banfield (1958) mainitsee kuuluisassa tutkimuksessaan esimerkkinä tästä luottamuksen monimutkaisuudesta italialaisen kylän, jossa vallitsi voimakas luottamus ja lojaalius sukujen sisällä, mutta ei lainkaan niiden välillä. Tutkimuksissa läheisestä ja yleistyneestä luottamuksesta Freitag ja Traummüller puolestaan raportoivat laajan saksalaisen aineiston perusteella, että yleistynyt luottamus rakentuu läheisen luottamuksen varaan, mutta ei toisin päin. He korostavatkin, että läheisen ja yleistyneen luottamuksen välinen suhde ei ole nollasummapeli – erityisesti positiiviset kokemukset tuntemattomista ihmisistä voivat kasvattaa yleistynyttä luottamusta. (Freitag & Traummüller, 2009.)

Kysymys luottamuksen muodostumisesta on vielä jokseenkin avoin teoriakirjallisuudessa. Jonkinlainen jako on tehtävissä mikrotason yksilölähtöisten mallien ja makrotason yhteiskuntalähtöisten mallien välille. Freitag ja Traummüller erottavat kaksi yksilölähtöistä näkökulmaa luottamuksen muodostumiseen: rationaalinen ja dispositionaalinen. Rationaalisen mallin mukaan luottamus perustuu viime kädessä rationaaliseen arvioon toisen ihmisen luotettavuudesta, rakentuen aikaisemmille vuorovaikutuskokemuksille. Koska ihmiset toimivat kiinnittyneinä sosiaalisiin verkostoihin, on tieto henkilökohtaisesta maineesta tärkeä tekijä läheisen luottamuksen muodostumisessa etenkin silloin, kun aikaisempaa kanssakäymistä ei ole. (Freitag & Traummüller, 2009.)

Mayer ja kumppanit (1995) esittävät yhden rationaalisen mallin luottamuksen synnystä. He määrittelevät luottamuksen muodostumisen määräytyvän luottamuksen kohteen kolmen ominaisuuden kautta: kyvyt viittaavat niihin taitoihin ja ominaisuuksiin, joiden perusteella henkilön voidaan odottaa osaavan toimia tietyllä alueella, esimerkiksi asiakaspalvelussa tai lääkärinä; hyväntahtoisuus tarkoittaa luottamista siihen, että luottamuksen kohde haluaa

luottamuksen osoittajalle hyvää; tinkimättömyys (engl. *integrity*) merkitsee sitä, että luottamuksen osoittaja kokee luottamuksen kohteen toimivan sellaisten normien puitteissa, jotka ovat hyväksyttäviä luottamuksen osoittajalle. On huomioitava, että puhuessaan luottamuksen muodostumisesta Mayer ja kumppanit eivät tarkoita ainoastaan tuttuihin ihmisiin kohdistuvaa vaan laajemmin toisista saadun tiedon perusteella muodostuvaa luottamusta, joka voi kohdistua sekä tuttuihin että tuntemattomiin ihmisiin. Tämä selitysmalli pysyttelee kuitenkin läheisen luottamuksen piirissä, sillä Mayer ja kumppanit näkevät myös tuntemattomiin ihmisiin kohdistuvan luottamuksen muodostuvan yksilökohtaisesti, riippuen luottamuksen kohteen havaituista ominaisuuksista. (Mayer & al., 1995.)

Luottamuksen synnyn rationaalinen malli on käyttökelpoinen tarkasteltaessa yksittäisiä kohtaamisia, mutta yleistyneen luottamuksen kohdalla se ei ole selitysvoinainen. Rationaalisen mallin kompastuskivi on sen näkemys luottamuksesta ainoastaan rationaaliseen harkintaan perustuvana toimintana, jolloin luottamus ihmisiin yleisesti ilmenee anomaliana. Mikäli toimijalla ei ole tietoa luottamuksensa kohteesta, ei luottaminen tämän mallin mukaan ole ymmärrettävää. Jotta yleistyneen luottamuksen muodostumista voidaan tutkia, on otettava huomioon yksilökohtaiset erot asenteissa ja persoonallisuudessa.

Psykologinen tai dispositionaalinen malli kiinnittää huomiota luottamuksen kohteen havaittujen ominaisuuksien asemesta luottamuksen osoittajaan. Koska kaikki luottamustilanteet eivät voi perustua tietoon luottamuksen kohteesta tai rationaaliseen arvioon, täytyy luottamuksen olla pikemminkin osa persoonallisuutta ja maailmankatsomusta kuin jokaisessa luottamustilanteessa erikseen muodostettu järkipäätös. Luottamus hahmottuu näin verrattain pysyväksi persoonallisuuden piirteeksi, joka on läheisessä yhteydessä muihin vastaaviin kuten optimismiin ja elämänhallintaan. Tavallaan siis luottavaiset ihmiset tapaavat yliarvioida toisten ihmisten hyväntahtoisuutta, vaikka heistä saatavilla oleva tieto ei tätä näkemystä vielä tukisi. (Freitag & Traummüller, 2009; Uslaner, 1999.)

Makrotason mallit keskittyvät pääasiassa yleistyneen luottamuksen tarkasteluun, koska tämä näyttäisi olevan yhteiskunnan koheesion kannalta olennaisempi (esim. Bjørnskov, 2007; Nannestad, 2008). Nannestad mainitsee neljä yleistyneen luottamuksen makrotason selitysmallia: yhteiskuntalähtöinen, instituutiolähtöinen, kulttuuri- ja arvolähtöinen sekä etnisyyteen perustuva. Yhteiskuntalähtöinen malli perustuu käsitykselle, jonka mukaan

muodollinen kansalaisosallistuminen kuten yhdistystoiminta sekä henkilökohtaiset sosiaaliset verkostot kehittävät luottamusta tuntemattomiin ihmisiin. Empiiriset tutkimukset eivät kuitenkaan näyttäisi tukevan tätä mallia, sillä kansalaisosallistuminen ei juurikaan korreloi yleistyneen luottamuksen kanssa. (Nannestad, 2008.)

Instituutiolähtöisen mallin mukaan hyvin toimivat ja avoimet yhteiskunnalliset instituutiot kuten oikeuslaitos ja poliisi edistävät yleistynyttä luottamusta, koska ne sanktioivat petturuuden. Tätä mallia voi pitää rationaalisen luottamuksen perustana: ihmisten voi odottaa toimivan luotettavasti, koska yhteiskunnalliset instituutiot takaavat ainakin jonkinlaisen oikeusturvan tapauksissa, joissa luottamus petetään. Mallin voi nähdä myös normatiivisena, koska yhteiskunnallisten instituutioiden avoimuus ja lahjomattomuus toimivat normina myös yksilöiden väliselle toiminnalle ja edistää näin yleistynyttä luottamusta. Tästä mallista on saatu empiirisesti ristiriitaisia tuloksia, mikä Nannestadin (emt.) mukaan johtuu siitä, että eri tutkimuksissa on tarkasteltu eri instituutioita.

Kulttuuri- ja arvolähtöinen malli perustaa yleistyneen luottamuksen normatiiviselle pohjalle, jossa optimismi, tietyt protestanttisen kristinuskon kautta välittyvät arvot sekä tasa-arvoisuuden periaate ovat keskeisimpiä yleistynyttä luottamusta ylläpitäviä voimia. Uslanerin (2002) tutkimuksen mukaan optimismi, egalitarismi ja protestanttisen kristinuskon traditiot vaikuttavat positiivisesti yleistyneeseen luottamukseen. Uskontojen vaikutus nousee esille myös Bjørnskovin (2007) tutkimuksessa, jossa suuren muslimien ja katolilaisten osuuden populaatiossa havaittiin vähentävän yleistynyttä luottamusta.

Sekä Bjørnskov että Uslaner esittävät, että suuret tuloerot ovat olennaisin yleistynyttä luottamusta rapauttava tekijä (Bjørnskov, 2007; Uslaner, 2002, 81–88). Bjørnskovin (emt.) mukaan tämä johtuu pitkälti siitä, että tuloerojen kasvu aiheuttaa sosiaalista polarisaatiota, mikä on omiaan ruokkimaan epäluottamusta sosioekonomisten luokkien välillä. Nannestad (2008) kuitenkin huomauttaa, että empiiriset tulokset aiheesta ovat vaihtelevia: tuloerojen kasvu korreloi negatiivisesti luottamuksen kanssa USA:ssa yhtäaikaaisesti, kun taas Yhdistyneessä kuningaskunnassa tuloerojen vaikutus luottamukseen näkyi viiveellä, minkä vuoksi tuloerot eivät vielä ole riittävä indikaattori yhteiskunnassa vallitsevalle yleistyneelle luottamukselle.

Etnisyyteen perustuvan mallin mukaan etninen heterogeenisyys johtaa etnisten ryhmien sisäisen luottamuksen kasvuun, mutta vähentää ryhmien välistä luottamusta. Tulokset ovat tässäkin ristiriitaisia: toiset tutkimukset näyttävät vahvistavan hypoteesin, kun taas toisissa etnisellä heterogeenisyydellä ei havaita mainittavaa vaikutusta yleistyneeseen luottamukseen. (Nannestad, 2008.) Stolle ja kumppanit (2008) raportoivat etnisen diversiteetin yhteydestä vähäiseen luottamukseen USA:n ja Kanadan asuinalueilla, mutta he korostavat, että vaikutus oli vähäisempi niiden asukkaiden keskuudessa, jotka tuntevat naapurinsa ja juttelevat näiden kanssa.

Bjørnskovin (2007) kansainvälisessä vertailussa etninen heterogeenisyys ei noussut tilastollisesti merkitseväksi yleistyneeseen luottamukseen vaikuttavaksi tekijäksi. Myöskään Sturgisin ja kumppaneiden (2011) kyselylomaketutkimuksessa etnisellä heterogeenisyydellä ei havaittu yhteyttä yleistyneeseen luottamukseen Britanniassa, ja tämä tulos on heidän mukaansa linjassa monien muiden tutkimusten tulosten kanssa (ks. esim. Hooghe & al., 2009). Etnisellä heterogeenisyydellä havaittiin kyllä voimakas negatiivinen yhteys vastaajien luottamukseen naapureihinsa, mutta tämä efekti kutistui mitättömäksi, kun tutkimuksessa kontrolloitiin naapurustojen rakenteelliset erot. (Sturgis & al., 2011.)

Mikäli yleistyneen luottamuksen havaitaan vähenevän etnisen diversiteetin kasvaessa, ei se välttämättä tarkoita ainoastaan etnisten ryhmien välisten jännitteiden kasvua. 2010-luvulla humanitaariset kriisit ja sodat muun muassa Lähi-idässä ja Afrikassa ovat aiheuttaneet suuren muuttoliikkeen Eurooppaan, minkä myötä suomalaisten asenteet turvapaikanhakijoita kohtaan ovat koventuneet (Apunen & al., 2016). Suomessa vastaanottokeskuksiin on tehty tuhopolttoja, uusnatsijärjestöt ovat partioineet näkyvästi kaduilla ja järjestäneet mielenosoituksia ("Niinisalon vastaanottokeskuksen palo", 2015; "Joensuun kaupunki huolissaan", 2016; "Näin toimii Suomen Vastarintaliike", 2016). Tämä on aiheuttanut voimakasta vastakkainasettelua paitsi rasististen ryhmittymien ja kohteena olevien etnisten ryhmien välillä, myös kantaväestön sisällä. Näin ollen etnisen diversiteetin kasvun mahdollinen vaikutus yleistyneeseen luottamukseen ei ole suoraviivainen, vaan siihen yhdistyy monia muitakin yhteiskunnassa vaikuttavia tekijöitä. Esimerkiksi Kaakinen ja kumppanit (2017, ilmestyy) mainitsevat yhteiskunnassa vallitsevan taloudellisen epävarmuuden ja traagisten tapahtumien kuten terrori-iskujen vaikuttavan merkittävästi sisäryhmäsitoumuksiin, jolloin ulkoryhmiin määriteltyjä ihmisiä kohtaan kohdistetaan entistä voimakkaampia epäluuloja ja vihamielisyyttä.

Kullakin makrotason mallilla on vahvuutensa, mutta Nannestadin (2008) mukaan instituutiolähtöinen malli vaikuttaisi empiirisissä kokeissa olevan selitysvoimaisin. Kouvon (2011) vertailevassa tutkimuksessa Euroopan eri maissa vallitsevasta yleistyneestä ja instituutioihin kohdistetusta luottamuksesta ilmenee, että vaikka yhteiskuntalähtöisen mallin korostama kansalaisosallisuus luottamuksen perustana voi toimia joissakin yhteyksissä, selittävät yhteiskunnallisten instituutioiden erot paremmin luottamuseroja maiden välillä.

Teoriakirjallisuudessa ilmenee paljon vaihtelua siinä, miten luottamusta lähestytään. Vaikka läheisestä luottamuksesta käytetäänkin monia erilaisia termejä, on itse käsite melko ristiriidaton: läheinen luottamus merkitsee luottamusta tuttuihin ihmisiin, joiden kanssa ollaan säännöllisesti kasvokkaisessa vuorovaikutuksessa (Bjørnskov, 2007; Näsi & al., 2015). Yleistynyt luottamus sen sijaan on monitulkintaisempi käsite, jonka määrittelyt vaihtelevat sen käyttötarkoituksen mukaan. Tämän tutkimuksen puitteissa tarkoitan yleistyneellä luottamuksella yksilön psykologista ulottuvuutta, joka saa hänet luottamaan tuntemattomiin ja ihmisiin yleisesti. Taipumuksella luottaa tuntemattomiin on yhteys myös muihin persoonallisuuden piirteisiin kuten optimismiin sekä halukkuuteen ottaa riskejä (Das & Teng, 2004). Muita luottamukseen vaikuttavia tekijöitä ovat ikä (Sutter & Kocher, 2007), sukupuoli (Buchan & al., 2008), koulutusaste (Bjørnskov, 2007) ja päätoimi (Hamamura, 2012).

Luottamuksen ulottuvuuksista käytetään erilaisia määritelmiä ja siihen vaikuttavia taustatekijöitä usein painotetaan eri tavoilla tutkimusten asetelmista ja tutkimuskysymyksistä riippuen. Tarkastelen seuraavaksi aiheesta tehtyä tutkimusta, kiinnittäen erityistä huomiota verkkoympäristöjen ja luottamuksen välisiin yhteyksiin. Empiiristä luottamustutkimusta tehdään kyselylomakkeiden, laboratoriossa tapahtuvien käyttäytymiskokeiden sekä antropologisen tarkkailun ja tiheän kuvauksen kautta (Nannestad, 2008). Koska tutkimukseni perustuu lomakekyselylle, keskityn tarkastelemaan lähinnä sillä metodilla toteutettuja tutkimuksia.

2.2 Luottamuksen tutkiminen

Yleistynyttä luottamusta on yleensä tutkittu kysymyksellä ”Voiko ihmisiin yleensä luottaa, vai onko niin, ettei heidän suhteensa voi olla liian varovainen?” Yleistyneen luottamuksen mittaukset eri maissa eri aikoina antavat samanlaisia tuloksia, mikä viittaa siihen, että

yksiluokkainenkin luottamuskyseminen mittaa melko tasaisesti luottamusta. Vastajat eivät koe kysymystä vaikeana, ja eri maissa kyselyillä mitatut luottamustasot korreloivat hyvin luotettavuutta mittaavien testien tulosten kanssa; usein käytetään koetta, jossa levitetään rahaa ja yhteystiedot sisältäviä lompakoita tietyille alueille ja lasketaan palautettujen lompakoiden osuus kaikista alueelle jätetyistä. Yksi mahdollinen selitys eri maissa mitattujen luottamustasojen ajalliselle pysyvyydelle saattaa olla se, että saman maan sisällä vastajat jakavat pitkälti saman mentaalisen kehyksen, eli heillä on yhteinen historiallinen ja kulttuurinen tausta, jonka kautta tulkitaan. Toisaalta mikäli tämä pitää paikkansa, eri maiden tulosten vertailusta tulee hankalaa. (Nannestad, 2008.)

Tuskin kukaan kuitenkaan luottaa jokaiseen ihmiseen, joten jää vastaajan itsensä määriteltäväksi, keitä hän tarkoittaa ”ihmisillä yleensä” tai ”useimmilla ihmisillä” (Nannestad, 2008). Delheya ja kumppanit (2011) kiinnittävät tässä yhteydessä huomiota kulttuurien välisiin eroihin: eri maiden välillä on suuria eroja siinä, miten laajaa joukkoa sanaparin ”ihmiset yleensä” ymmärretään käsittävän. He tarkentavatkin yleistyneen luottamuksen käsitettä määrittelemällä sen luottamuksen tason ja laajuuden väliseksi funktioksi. Tämä määritelmä on kuitenkin relevantti lähinnä kansainvälisissä vertailuissa, joissa tarkastellaan erilaisten kulttuurialueiden yleistä luottamusta. (Emt.) Vaikka maiden sisällä onkin variaatiota näiden tekijöiden välillä, ei sen merkitys ole etenkin Suomen kokoisen ja kulttuurisesti vielä melko homogeenisen valtion kohdalla suuri. Käyttämässäni kyselyssä tämä luottamusta mittaava kysymys on rakennettu mittaamaan luottamusta sekä ihmisiin yleensä että tarkemmin rajattuihin ihmisryhmiin, mikä karsii monitulkintaisuutta.

Internetin vihasisältöjen vaikutuksia erityisesti nuorten osoittamaan luottamukseen on tutkittu verrattain vähän, mitä vajetta Näsin ja kumppaneiden (2015) tutkimus osaltaan täyttää. Heidän tutkimuksensa kartoitti 15–18-vuotiailta suomalaisilta Facebook-käyttäjiltä kerätyn kyselyaineiston pohjalta internetissä kohdatun vihasisällön yhteyttä luottamukseen. Vihalle altistumisen ja luottamuksen välillä havaittiin negatiivinen yhteys: vihasisältöjen kohtaaminen internetissä oli yhteydessä vähentyneeseen läheiseen ja yleistyneeseen luottamukseen, mutta voimakkaampi vaikutus oli nähtävissä läheisen luottamuksen kohdalla. Toisin sanoen näyttäisi siltä, että nettivihaa kohdanneiden suomalaisten nuorten on keskimääräistä vaikeampi luottaa ihmisiin yleisesti, mutta erityisen paljon he kärsivät tuttaviansa kohdistuvan luottamuksen puutteesta. Tämä on melko yllättävä tutkimustulos – voisi ajatella, että kokemukset internetin

vihasisällöstä vaikuttaisivat nimenomaan yleistyneen luottamukseen, omien ihmissuhteiden siitä juuri kärsimättä.

Vastaavanlaisiin tuloksiin ovat tulleet myös Sabatini ja Sarracino (2014). He käyttivät Italian tilastokeskuksen kansallisesti edustavan, noin 24 000 kotitaloutta kattavan kyselyn aineistoa vuosilta 2010 ja 2011, jonka kautta he tutkivat sosiaalisen median käytön vaikutusta inhimilliseen vuorovaikutukseen ja yleistyneeseen luottamukseen, joista he käyttävät yhteisnimitystä sosiaalinen pääoma. Sabatini ja Sarracino hyödyntävät sosiaalisen pääoman tutkimuksessa käytettyä jaottelua, joka erottelee toisistaan sosiaalisen pääoman rakenteellisen ja kognitiivisen ulottuvuuden. Rakenteellinen ulottuvuus viittaa sosiaaliseen toimintaan, esimerkiksi vuorovaikutukseen ystävien kanssa tai aktiivisuuteen järjestötyössä. Kognitiivinen ulottuvuus puolestaan merkitsee sitä, miten toimijan havainnot jäsentyvät luottamukseksi, arvoiksi ja uskomuksiksi, jotka vaikuttavat sosiaaliseen toimintaan.

Sabatini ja Sarracino esittävät tuloksissaan, että näkemykset, joiden mukaan sosiaalisen median ja muiden verkkopohjaisten viestintäpalvelujen käyttö vähentäisi sosiaalista vuorovaikutusta, ovat perusteettomia – sosiaalisen median käyttö pikemminkin tukee sosiaalisuutta kuin heikentää sitä. Sen sijaan yleistyneeseen luottamukseen niiden käytöllä näyttäisi olevan negatiivinen vaikutus. Kirjoittajien mukaan tämä saattaa johtua siitä, että näiden palvelujen käyttäjä joutuu helposti tekemisiin tuntemattomien ihmisten kanssa, joiden arvot voivat olla täysin vastakkaisia käyttäjän oman arvomaailman kanssa. Sosiaalisen diversiteetin kohtaaminen saa ihmiset usein varautuneiksi ja voi vähentää yleistynyttä luottamusta, mikä voi selittää myös sosiaalisen median aikaansaamaa luottamuksen vähenemistä. Toinen syy vähentyneelle luottamukselle liittyy verkkopohjaisen viestinnän luonteeseen, joka on usein provokatiivisempaa ja aggressiivisempaa kuin kasvokkaisessa vuorovaikutuksessa. (Emt.)

Viha-altistuksen yleisyydessä on netin käyttäjien välillä paljon vaihtelua satunnaisesta säännölliseen. Näsin ja kumppaneiden (2015) sekä tässä tutkimuksessa käytetyn nettivihan kohtaamista kartoittavan lomakekysymyksen aikajänne on kolme kuukautta: mikäli vastaaja on viimeisten kolmen kuukauden aikana nähnyt internetissä vihasisältöä, hän vastaa tähän kysymykseen myöntävästi. Tämän tutkimuksen puitteissa pitkäkestoisen nettivihalle altistumisen yhteyttä luottamukseen ei voida arvioida, mutta aiheita sivuaa Salmen ja kumppanien (2007) tutkimus, jossa tarkasteltiin muun muassa television ohjelmasisällön yhteyttä katsojan luottamukseen. Heidän mukaansa rikoksia käsittelevien tosi-tv-ohjelmien

säännöllisen seuraamisen ja alhaisen luottamuksen välillä on voimakas yhteys. Tämän valossa on ilmeistä, että usein toistuvalla häiritsevän sisällön katselulla voi olla luottamukselle vahingollisempia vaikutuksia kuin yksittäisellä ja satunnaisella kohtaamisella. Salmen ja kumppanien tutkimus osoittaa myös, että ahdistavalla mediasisällöllä voi olla luottamusta vähentäviä vaikutuksia, vaikkei uhka kohdistuisikaan itseän.

Rikollisuutta käsittelevä televisiotarjonta ei ole suoraan verrannollinen internetin vihisäältäihin, mutta on aihetta olettaa, että jälkimmäisen vaikutus luottamukseen on yhtä suuri tai voimakkaampikin kuin televisio-ohjelmilla. Rikoksia käsittelevässä tosi-tv:ssä katsojalle esitetään tapahtumista editoitu narratiivi, jossa turvallisuutta edustavat viranomaiset ovat jatkuvasti läsnä. Sen sijaan internetin vihisäällöt ovat usein ihmisryhmiin kohdistuvaa halventamista, uhkauksia ja väkivaltafantasioita, joita ei kohdata osana strukturoitua kehystettömää. Oksasen ja kumppaneiden (2014) tutkimuksessa suurin osa netin vihisäältäö nähneistä ilmoitti törmänneensä siihen sattumalta, kun taas televisio-ohjelmia seurataan omasta halusta. Lisäksi nettivihan kohdalla henkilö kohtaa häiritsevää viestintää suoraan, ilman poliisin ja televisiosarjan editoinnin kaltaista välittäviä tekijöitä. Tällöin kyseessä on välittömämpi negatiivinen kokemus tuntemattomista ihmisistä.

Koska yleistynyt luottamus rakentuu osin läheisen luottamuksen varaan, missä positiiviset kokemukset tuntemattomista ihmisistä ovat elintärkeitä, on negatiivisten kokemusten merkitys suuri (Freitag & Traunmüller, 2009). Negatiivisten kokemusten painoarvoa asenteiden muovautumisessa korostavat myös Baumeister ja kumppanit (2001): heidän mukaansa ihmisen psyyke on huomattavasti herkempi negatiivisille kuin positiivisille kokemuksille. Tämän valossa usein toistuvalla vihisäällön kohtaamisella voi pitkällä aikavälillä olla voimakkaitakin yleistynyttä luottamusta vähentäviä vaikutuksia.

Internet ja erilaiset verkkopohjaiset palvelut ovat kannettavien tietokoneiden ja älylaitteiden kautta keskeinen osa yhä useamman ihmisen jokapäiväistä elämää, minkä vuoksi myös niiden merkitys luottamuksen kannalta on kasvanut. Luottamus on olennainen tekijä yksilön sosiaalisissa suhteissa ja hyvinvoinnissa, mutta se vaikuttaa myös yhteiskunnassa laajemmin. Tarkastelen seuraavaksi luottamukseen vaikuttavia yhteiskunnallisia tekijöitä ja sitä, mikä merkitys luottamuksen eri muodoilla on yhteiskunnassa.

2.3 Yhteiskunnalliset tekijät

Yhteiskunnan toiminnan kannalta ihmisten luottamus toisiinsa ja yhteiskunnallisiin instituutioihin on elintärkeää. Korkea luottamuksen taso valtion sisällä viittaa instituutioiden toimivuuteen ja hyvään keskinäisriippuvuuteen yhteiskunnassa, mutta se on myös välttämätön elementti näiden toiminnan kannalta. Kansalaisten vähäinen luottamus toisiinsa voi johtaa jännittyneisiin suhteisiin muun muassa etnisten ryhmien tai sosioekonomisten luokkien välillä, ja alentunut luottamus valtiollisiin instituutioihin voi aiheuttaa yhteiskunnallista epävakautta. Valtio, joka on menettänyt kansalaistensa luottamuksen, joutuu toimiakseen turvautumaan pakkovaltaan ja muihin epädemokraattisiin keinoihin, mikä entisestään syventää molemminpuolisen epäluottamuksen kierrettä.

Luottamuksen tutkimisessa on otettava huomioon, että luottamus ei ole erillinen inhimillisen toiminnan osa-alue, vaan siihen vaikuttavat monet makrotason elementit kuten yhteiskunnalliset instituutiot ja historialliset kehityskulut. Kouvo (2011) tarkastelee tutkimuksessaan yleistynyttä luottamusta ja luottamusta instituutioihin Euroopassa, kiinnittäen erityistä huomiota valtioiden tarjoamiin hyvinvointipalveluihin. Fokus näihin luottamuksen lajeihin juontuu siitä, että siinä missä läheinen luottamus toimii ihmisiä toisiinsa sitovana sosiaalisen pääoman muotona, yleistyneen ja institutionaalisen luottamuksen funktio on toimia ikään kuin sillanrakentajina yksilön ja yhteiskunnan välillä. Kouvo käyttää yleistyneestä luottamuksesta termiä horisontaalinen ja luottamuksesta instituutioihin termiä vertikaalinen luottamus. Vertikaalista luottamusta mitataan suhteessa eduskuntaan, oikeusjärjestelmään, poliisiin sekä poliittisiin puolueisiin.

Kouvon tutkimuksessa Euroopan valtiot on jaettu viiteen regiimiin niiden yhteiskunnallisten instituutioiden erojen perusteella. Suomi kuuluu sosialidemokraattisen regiimin piiriin, jonka määrittäviä piirteitä ovat sitoutuminen tasa-arvoon sekä universaaleihin hyvinvointipalveluihin. Muita regiimejä ovat liberaali, mannereurooppalainen, välimerellinen sekä jälkisosialistinen. (Kouvo, 2011.) Nämä regiimit ovat ideaalityyppisiä välineitä, joiden kautta erilaisia instituutioita voidaan pääpiirteittäin vertailla keskenään, eikä niiden määrittelystä tai lukumäärästä ole yksimielisyyttä (ks. esim. Fenger, 2007; Kasza, 2002).

Yhteiskunnallisten instituutioiden merkitys sekä horisontaaliselle että vertikaaliselle luottamukselle on hyvin suuri silloinkin, kun yksilötason tekijöiden vaikutus on otettu huomioon. Korrelatiivisessa tarkastelussa ilmenee, että luottamus instituutioihin sekä ihmisiin yleisesti on korkeimmillaan pohjoismaisten hyvinvointivaltioiden piirissä, kun taas tutkimukseen valituissa jälkisosialistisissa valtioissa luottamus on Euroopan alhaisimpia. Vaikka yhteiskunnalliset instituutiot selittävät hyvin luottamuksen vaihtelua regiimien välillä, nousee tutkimuksessa esiin myös joitakin tekijöitä, joiden vaikutus luottamukseen on melko tasainen regiimistä toiseen. Etenkin asuinpaikan turvallisuus ja koulutus ovat laajalti yleistynyttä luottamusta selittäviä tekijöitä ympäröivän yhteiskunnan hyvinvointipalvelujen tyypistä riippumatta. (Kouvo, 2011.)

Erityisen kiinnostava havainto Kouvon raportissa liittyy syrjintään: pohjoismaisten hyvinvointivaltioiden piirissä, jossa sekä horisontaalinen että vertikaalinen luottamus ovat korkealla tasolla, on syrjittyyn ryhmään kuulumisen hyvin voimakkaasti kumpaakin luottamusta vähentävä tekijä (Kouvo, 2011; ks. myös Rothstein & Stolle, 2008). Tämän valossa esimerkiksi maahanmuuttovastaisten asenteiden yleistyminen voi näkyä syrjittyihin ryhmiin kuuluvien ihmisten luottamuksen verrattain nopeana vähenemisenä erityisesti Pohjoismaissa. Koska asenteiden kiristyminen tarkoittaa usein myös vihapuheen entistä suurempaa näkyvyyttä, ei luottamuksen väheneminen rajoitu ainoastaan syrjittyihin ihmisiin – vihapuhe koskettaa myös heitä, jotka eivät ole sen välittömiä kohteita (Näsi & al., 2015).

Toinen tärkeä huomio liittyy työttömyyden vaikutukseen: Kouvon tutkimuksen perusteella pohjoismaisen laaja hyvinvointivaltio on keskeinen työttömyyden negatiivisia sosiaalisia vaikutuksia lieventävä tekijä. Pohjoismaissa universaali ja kattava perusturva auttaa ylläpitämään yleistynyttä luottamusta, kun taas Välimeren valtioissa todennäköisesti perheellä ja muilla henkilökohtaisilla sosiaalisilla verkostoilla on tässä tärkeä rooli. (Kouvo, 2011.) Näin ollen Pohjoismaiden hyvinvointipalvelujen karsiminen todennäköisesti vähentää työttömäksi jääneiden horisontaalista ja vertikaalista luottamusta, koska perheestä ja sosiaalisista verkostoista ei tšekäläisen hyvinvointivaltion piirissä ole muodostunut vastaavaa sosiaalista instituutiota kuin Välimeren maissa.

Freitag ja Traunmüller (2009) tarkastelevat Saksan sosioekonomiseen paneeliin perustuvassa tutkimuksessaan erilaisia näkökulmia luottamuksen tutkimiseen ja sitä, miten eri tekijät kuten asenteet ja sosiaalisuus ovat yhteydessä luottamukseen. Tutkimuksessa käytetyt mallit –

psykologinen eli dispositionaalinen, rationaalinen ja institutionaalinen – hahmottavat luottamuksen muotoutumisen eri tavoilla, joten eri muuttujia tutkimalla saadaan tietoa eri mallien mukaisesta luottamuksesta. Dispositionaalisessa mallissa hyvä elämänhallinta on yhteydessä läheiseen luottamukseen, mutta sillä ei ole vaikutusta yleistyneeseen luottamukseen. Tämä on aikaisemman tutkimuksen valossa (esim. Uslaner, 2002) melko yllättävää, sillä on ajateltu, että toimiva elämänhallinta edesauttaisi myös tuntemattomiin ihmisiin luottamista. Riskinottoaikeisuus puolestaan vaikuttaa Freitagin ja Traunmüllerin (2009) mukaan yleistyneeseen luottamukseen mutta ei läheiseen, mikä on yhtäpitävä löydös suhteessa muuhun luottamustutkimukseen (esim. Näsi & al., 2015). Optimismi sen sijaan on Freitagin ja Traunmüllerin (2009) tutkimuksen perusteella yhteydessä sekä läheiseen että yleistyneeseen luottamukseen.

Rationaalisessa mallissa paino on kokemuksilla sosiaalisesta ympäristöstä, johon luetaan kuuluviksi muodolliset kansalaisosallistumisen verkostot kuten järjestöt sekä epämuodolliset tuttavuus- ja ystävyysuhteet ihmisten kanssa. Tämän mallin kohdalla osallistuminen kansalaistoimintaan vaikuttaa positiivisesti ainoastaan läheiseen luottamukseen, kun taas yleistyneeseen luottamukseen tällä ei ollut vaikutusta. Sen sijaan positiiviset kokemukset tuntemattomista ihmisistä lisäsivät yleistynyttä luottamusta, mutta tuttuihin ihmisiin kohdistettuun luottamukseen vaikutusta ei ilmennyt. (Freitag & Traunmüller, 2009.)

Siinä missä dispositionaalisessa ja rationaalisessa mallissa tutkitaan asenteiden ja kokemusten yhteyttä luottamukseen, arvioidaan institutionaalisessa mallissa poliittisiin instituutioihin kohdistettua luottamusta suhteessa läheiseen ja yleistyneeseen luottamukseen. Näkemys perustuu siihen, että keskeisiin instituutioihin kohdistetun luottamuksen ajatellaan heijastavan myös tuttuja ja tuntemattomia ihmisiä koskevaa luottamusta. Poliittisten instituutioiden yhteys luottamukseen riippuu tutkimuksen mukaan tarkasteltavasta organisaatiosta. Luottamus ”kentällä” toimiviin instituutioihin kuten poliisiin on yhteydessä läheiseen, mutta ei yleistyneeseen luottamukseen. Sen sijaan luottamus eduskuntaan kulkee rinnakkain yleistyneen luottamuksen kanssa. (Emt.) Koska kyseessä on yhden valtion aineistoon perustuva tutkimus, ei sen pohjalta vielä voi vetää suorja johtopäätöksiä luottamuksen muotoutumiselle muualla maailmassa.

Kouvon (2011) jaottelussa Saksa kuuluu mannereurooppalaiseen regiimiin, eli sen institutionaalinen rakenne eroaa merkittävästi esimerkiksi Pohjoismaiden järjestelmistä. Tämä

ero käy ilmi muun muassa Freitagin & Traunmüllerin kontrollimuuttujien tarkastelussa. Heidän mukaansa työttömyys vähentää huomattavasti läheistä luottamusta, kun taas yleistyneeseen luottamukseen sillä ei näyttäisi olevan tilastollisesti merkitsevää vaikutusta (Freitag & Traunmüller, 2009). Sen sijaan Kouvon (2011) mukaan työttömyys vähentää yleistynyttä luottamusta mannereurooppalaiseen regiimiin kuuluvissa valtioissa kuten Saksassa merkittävästi enemmän kuin Pohjoismaissa, mikä selittyy osaltaan mannereurooppalaisten ja pohjoismaisten hyvinvointivaltioinstituutioiden eroilla.

Kansainvälistä luottamusvertailua on tehnyt myös Bjørnskov (2007), jonka tutkimus käsittelee yleistyneeseen luottamukseen vaikuttavia tekijöitä valtioiden välillä, kiinnittäen erityistä huomiota maiden historiallisiin eroihin instituutioiden muotoutumisessa. Hänen mukaansa kansallisella tasolla luottamukseen vaikuttavien tekijöiden on oltava ajasta riippumattomia tai pitkäkestoisia, koska luottamus on luonteeltaan ajallisesti melko muuttumaton. Tärkein yleistyneeseen luottamukseen negatiivisesti vaikuttava tekijä on tutkimuksen perusteella tuloerojen suuruus – mitä epätasaisemmin tulot ihmisten kesken jakautuvat, sitä vähäisempää on yleistynyt luottamus. Bjørnskovin (emt.) mukaan tämä johtuu todennäköisesti sosiaalisesta polarisaatiosta, jota tuloerot osaltaan kuvastavat. Tämä luottamusta vähentävä efekti ei kuitenkaan ilmene etnisen heterogeenisyyden kohdalla, vaikka sitä usein pidetään kasvualustana sosiaalisille jännitteille (ks. esim. Stolle & al., 2008).

Sen sijaan Olivera (2015) ei löydä vahvistusta tuloerojen yleistynyttä luottamusta vähentävälle vaikutukselle; hänen mukaansa muut tekijät kuten erot valtioiden instituutioissa selittävät luottamuseroja paremmin kuin suuret tuloerot. Oliveran tutkimuksessa löydettiin myös viitteitä etnisen ja kielellisen eriytymisen negatiivisesta vaikutuksesta luottamukseen, joskin tässä tapauksessa näiden ilmiöiden yhteydessä tapahtuva syrjintä on todennäköisempi syy luottamuspulalle kuin etninen heterogeenisyys sinänsä.

Bjørnskovin (2007) mukaan historiallinen viitekehys on tärkeä näkökulma arvioitaessa yleistyneen luottamuksen tasoa maittain. Kommunistinen historia on selkeästi yhteydessä alentuneeseen luottamukseen, joskin on epäselvää, onko luottamusvajeeseen syynä kommunistisen järjestelmän romahdus vai itse järjestelmän luonne. Monarkkinen järjestelmä sen sijaan näyttäisi ruokkivan luottamusta yhteiskunnassa. Tämä saattaa johtua monarkkien suhteellisesta pysyvyydestä verrattuna kausittain vaihtuviin valtionpäämiehiin, vaikka valta

itsessään olisikin pitkälti symbolista. Vaikka muut luottamukseen vaikuttavat tekijät vakioitaisiin, pysyy monarkian vaikutus huomattavana.

Bjørnskov (2007) ei kuitenkaan löydä merkkejä siitä, että demokratialla, oikeusvaltioperiaatteella tai koulutuksella olisi yleistynyttä luottamusta kasvattavaa vaikutusta, mikä on päinvastainen tulos kuin mitä aikaisemmissa tutkimuksissa on esitetty. Tutkimuksessa käytetty kansainvälinen aineisto on aikaisempiin tutkimuksiin verrattuna laaja ja hyvin tasapainotettu, mikä voi selittää tulosten eroja. Bjørnskov esittää, että demokratian, oikeusvaltion ja laajan koulutuksen kanssa korreloiva yleistynyt luottamus on näin ollen perusta, jonka varassa nämä instituutiot voivat kehittyä pikemminkin kuin niiden seuraus.

Charron & Rothstein (2016) kuitenkin esittävät, että koulutuksen vaihteleva yhteys yleistyneeseen luottamukseen selittyy valtioiden institutionaalisten ja hallinnollisten erojen kautta. Se, että korkea koulutustaso on yhteydessä korkeaan luottamustasoon joissakin valtioissa mutta ei toisissa, ei vielä suoraan tarkoita koulutustason toimimattomuutta luottamuksen selittäjänä. Charronin ja Rothsteinin mukaan korkeakaan koulutus ei lisää yleistynyttä luottamusta verrattuna matalammin koulutettuihin sellaisissa maissa, joissa korruptio ja päätöksenteon läpinäkyvyys ovat huonolla tasolla. Sen sijaan vähäisen korruption maissa korkea koulutus johtaa parempaan yleistyneeseen luottamukseen. (Emt.)

Luottamus on monitahoinen inhimillisen toiminnan osa-alue, johon vaikuttavia tekijöitä on lukemattomia. Mikrotason mallit painottavat yksilöpsykologisia tekijöitä kuten sosialisatiossa muodostuneita taipumuksia luottaa tuntemattomiin ihmisiin. Makrotason tarkastelussa puolestaan korostuvat yhteiskunnalliset tekijät kulttuurieroista instituutioihin ja historiallisiin kehityskulkuihin. Syrjintä on voimakkaasti luottamusta vähentävä tekijä, ja vihapuheen kohtaaminen voi vaikuttaa negatiivisesti luottamukseen, vaikkei itse olisikaan sen kohteena (Näsi & al., 2015; Stolle, 2008). Seuraavassa osiossa tarkastelen vihapuheen eri muotoja ja siitä käytyjä keskusteluja.

3 Vihasisältö ja vihapuhe

Keskustelu vihapuheesta kiinnittyy niin Suomessa kuin muuallakin tiiviisti keskusteluun sananvapaudesta ja sen rajoista. Vihan levittämistä puolustavissa puheenvuoroissa vedotaan hyvin usein muun muassa perustuslakiin tai Euroopan ihmisoikeussopimukseen. En tämän tutkimuksen puitteissa käy syvällisempää lainopillista keskustelua sananvapaudesta ja sen tulkinnoista, mutta mainitsen lyhyesti sananvapauden ja vihapuheen kannalta oleelliset lainkohdat ja käyn läpi niiden ympärillä virinnyttä keskustelua. Esittelen tässä luvussa näkemyksiä siitä, mitä vihapuhe ja nettiviha tarkoittavat, tarkastelen niiden vaikutuksia yhteiskunnassa ja kohteissaan, ja nostan esille muutamia erilaisia keinoja reagoida vihaan. Luvun lopussa muodostan tutkimuskysymykset, joihin pyrin analyysissa vastaamaan.

3.1 Vihapuheen määritelmät

Vihapuheelle ei ole yleisesti hyväksyttyä määritelmää, eikä käsitettä ole määritelty myöskään Suomen lainsäädännössä. Keipin ja kumppaneiden mukaan vihapuheen määrittely on ongelmallisuus johtuu pitkälti käsitteen epäselvästä dikotomisesta luonteesta. Vihapuheessa on läsnä vihan emotionaalisesti latautunut ja irrationaalinen puoli, mutta myös ideologinen ja rationalisoitu aspekti, ja näiden kahden ulottuvuuden välinen rajanveto on usein hankalaa. (Keipi & al., 2017, 54.)

Pöyhtärin ja kumppaneiden mukaan vihapuhe tarkoittaa vähemmistöryhmiä leimaavaa ja halventavaa puhetta, johon voi myös kuulua väkivaltaan yllyttämistä kyseisiä ryhmiä kohtaan (Pöyhtäri & al., 2013). Euroopan rasismin ja suvaitsemattomuuden vastaisen komission suosituksessa vihapuhe puolestaan kattaa kaikki ilmaisumuodot, joiden kautta levitetään, yllytetään tai oikeutetaan rotuvihaa, ksenofobiaa, antisemitismiä tai muita vihan muotoja, jotka perustuvat henkilön tai ryhmän piirteille tai asemalle (ECRI, 2016, 16). Nettiviha sen sijaan hahmottuu vihapuheen alakategoriaksi. Keipi ja kumppanit määrittelevät nettivihan tarkoittavan informaatio- ja kommunikaatioteknologioiden kautta levitettävää toisiin ihmisiin kohdistuvaa herjaamista, separatismia, valheellista puhetta, vihamielisyyttä tai väkivallan kannattamista (Keipi & al., 2017, 55; ks. myös Franklin, 2002).

Vaikka vihapuheen määritelmässä korostetaan ihmisryhmiin kohdistuvia vihan muotoja kuten rasismia tai antisemitismia, voi vihapuhe kohdistua myös yksittäisiin ihmisiin, jotka joutuvat kohteiksi esimerkiksi mielipiteidensä tai ammattinsa perusteella. Lainsäädännölliset syyt kriminalisoida vihapuheeksi luettuja ilmaisuja perustuvat kansainvälisiin sopimuksiin kirjattuihin syrjinnän kieltoihin sekä Suomen perustuslakiin, jossa erityisesti yhdenvertaisuus (PL 6 §), oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen (PL 7 §) sekä uskonnon ja omantunnon vapaus (PL 11 §) ovat oikeuksia, joita vihapuheen kontrolloinnilla pyritään turvaamaan. (Neuvonen, 2015, 19–22; PL 11.6.1999/731.) Koska vihapuhetta ei sellaisenaan ole määritelty laissa, sovelletaan oikeusmenettelyissä yleensä rikoslain rangaistussäännöksiä kiihottaminen kansanryhmää vastaan (RL 11:10), törkeä kiihottaminen kansanryhmää vastaan (RL 13.5.2011/511 11:10a) ja uskonrauhan rikkominen (RL 24.2.1998/563 17:10; ks. myös Neuvonen, 2015).

Perustuslaissa sananvapaudesta kirjoitetaan seuraavasti: "Jokaisella on sananvapaus. Sananvapauteen sisältyy oikeus ilmaista, julkistaa ja vastaanottaa tietoja, mielipiteitä ja muita viestejä kenenkään ennakolta estämättä. Tarkempia säännöksiä sananvapauden käyttämisestä annetaan lailla." (PL 12 §.) Euroopan ihmisoikeussopimuksessa puolestaan sanotaan näin: "Jokaisella on sananvapaus. Tämä oikeus sisältää vapauden pitää mielipiteitä sekä vastaanottaa ja levittää tietoja ja ajatuksia alueellisista rajoista riippumatta ja viranomaisten siihen puuttumatta. Oikeutta voidaan rajoittaa kansallisella lainsäädännöllä." (SopS 85–86/1998, 10. artikla.) Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tulkinta edellisestä artiklasta vielä tarkentaa: "Ellei ihmisoikeussopimuksen 10 artiklan 2 kohdasta muuta johdu, sananvapaus ei koske pelkästään sellaisia tietoja tai ajatuksia, joihin suhtaudutaan myötämielisesti tai joita pidetään vaarattomina tai yhdentekevinä, vaan myös sellaisia, jotka loukkaavat, järkyttävät tai häiritsevät." (Connolly v. Euroopan komissio, 2001.)

Näiden lakien perusteella sananvapaus on Euroopassa ja Suomessa järkkymätön perusoikeus: jokaisella on oikeus tuoda mielipiteensä julki ilman ennakkosensuuria. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että mitä tahansa voi sanoa ilman oikeudellisia seuraamuksia. Oikeus levittää loukkaavia ja häiritseviä viestejä kuuluu sananvapauden piiriin, mutta ainoastaan siinä merkityksessä, että kenenkään viestintää ei ennakolta rajoiteta. Mikäli levitetty materiaali kuitenkin tulkitaan Suomen rikoslain mukaan esimerkiksi kiihottamiseksi kansanryhmää vastaan (RL 2011/511, 11:10), on tekijä rikosoikeudellisessa vastuussa teostaan. Sananvapaus

on näin ollen absoluuttinen, mutta muissa lainkohdissa määritellään se, millaisen materiaalin levittäminen on rangaistavaa.

Vaikka sananvapaus voi vaikuttaa sen piirissä eläneistä itsestään selvältä ja ylihistorialliselta käsitteeltä ja käytännöltä, on sen lakiin perustuva asema kuitenkin sidoksissa historiallisiin tapahtumiin ja yhteiskunnan muutoksiin. Waldronin mukaan lainsäädäntö sananvapaudesta juontaa juurensa valtioinstituution historiaan. Vielä 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa Yhdysvalloissa sananvapaus oli hyvin erilaisessa asemassa kuin nykyään: ihmisiä tuomittiin vankeuteen jumalanpilkasta ja kapinaan yllyttämisestä heidän julkaistuaan uskontoa tai valtiota kritisoivaa materiaalia. (Waldron, 2012, 18–33.) Tätä vastoin 2010-luvulla perustuslaki takaa Yhdysvalloissa sananvapauden, joka on maailman liberaalein.

Mikä selittää näin radikaalin suunnanmuutoksen? Waldronin mukaan vanhan sananvapautta rajoittavan lainsäädännön perustana oli vielä suhteellisen nuori liittovaltio, jonka oli syytäkin olla huolissaan kapinamielialan leviämisestä ja valtion legitimitettiin kyseenalaistavasta materiaalista. 1800-luvun alussa poliittinen väkivalta oli yleistä, ja vielä melko tuoreessa muistissa ollut sisällissota jakoi edelleen kansaa kahtia republikaanien ja federalistien joukkoihin, jotka pitivät avoimesti sotaharjoituksia. Tällaisessa poliittisessä ilmapiirissä ajatus siitä, että kuka tahansa voisi pidäkkeettömästi julkaista vasta perustetun liittovaltion asemaa horjuttavaa materiaalia ja agitoida ihmisjoukkoja tätä vastaan, olisi tuntunut vaaralliselta. Kristinusko nähtiin yhteiskuntaa koossa pitävänä voimana, joten hyökkäykset sitä kohtaan kohdistuivat koko yhteiskuntajärjestelmään, mikä oli keskeinen peruste jumalanpilkan rangaistavuudelle. (Emt.)

Kuitenkin valtioinstituution voimistuessa siihen kohdistettua kritiikkiä ei enää nähty uhkaavana – sen sijaan voimakas valtio itsessään alkoi näyttäytyä uhkana kansalaisilleen. Opposition vaientaminen, toisinajattelijoiden vainoaminen ja muut sortotoimet olivat tuolloin yhtä todellisia uhkia Yhdysvalloissa kuin ne ovat nykyään maissa, joissa sananvapautta rajoitetaan voimakkaasti. Yhdysvaltain perustuslain ensimmäinen lisäys (engl. *First Amendment*) takaa hyvin laajan sanan- ja uskonnonvapauden, ja historiallista taustaa vasten tarkasteltuna tämä näyttäytyy nimenomaan yksilöiden vapautena valtion määräysvallasta. Tämä on pohja, jolle sananvapaus myös Euroopassa ja Suomessa perustuu.

Sananvapaudesta puhuttaessa ei kuitenkaan ole samantekevää, mihin tai keihin mahdollinen hyökkäävä ja loukkaava materiaali kohdistuu. On perusteltua erotella valtioon ja ihmisiin ja ihmisryhmiin kohdistuvat ”uhkaavat, panettelevat ja solvaavat” viestit (RL 2011/511, 10 §). Hallitukseen tai muihin valtiollisiin toimijoihin kohdistuvia sanallisia, kirjallisia tai visuaalisia kritiikkejä tai hyökkäyksiä ei ole mielekästä arvioida samoilla kriteereillä kuin vähemmistöryhmiin kuuluviin ihmisiin kohdistuvaa vihaa, koska vihasisältöjen levittäminen vaikuttaa hyvin konkreettisesti näiden ihmisten elämään siinä missä sen vaikutus valtion toimintaan on hyvin pieni. On eri asia julkaista presidenttiä tai hallitusta tökeröstikin halventavia pilakuvia kuin levittää samanlaista materiaalia esimerkiksi etnisistä vähemmistöistä, sillä jälkimmäisessä tapauksessa viha aiheuttaa tai voimistaa entisestään alisteisessa asemassa olevien ihmisten syrjintää ja pelkoa. (Waldron, 2012, 18–33.)

Keskustelussa sananvapaudesta ja vihasisältöjen levityksestä jälkimmäisestä käytetään usein nimitystä "vihapuhe", mikä ei kuitenkaan ole täysin ongelmatonta. Waldron kiinnittää huomiota siihen liittyviin konnotaatioihin, joiden vuoksi aiheesta käytävä keskustelu usein ajautuu väärille urille. Keskustelussa vihapuheesta tai vihasisältöjen levittämisestä nousee toisinaan esille näkemys, jonka mukaan tämän konrollointia tavoittelevat näkevät vihaiset tunteet ja niiden ilmaisemisen itsessään ongelmallisina. Tämä on väärä johtopäätös, koska olennaista vihasisällöissä on sen vaikutukset kohteilleen. Esimerkiksi väkivaltaa ja alistavaa poliittista järjestelmää vastaan kohdistuvan vihan levittäminen ei välttämättä tee kenestäkään uhria, kun taas tiettyyn, usein muutenkin alisteisessa asemassa olevaan ihmisryhmään kohdistuvalla vihalla on selkeästi negatiivisia vaikutuksia näiden ihmisten elämässä. (Emt., 35–38.)

Toinen ongelmallinen piirre termissä on sana "puhe". Vaatimukset tiukemmasta kontrollista vihapuheelle saattavat kohdata sen väärinkäsityksen, että tavoitteena on jonkinlainen puhumisen rajoittaminen. Puheessa tuotettu viha on toki vahingollista, mutta lainsäädännön kannalta olennaisempaa olisi Waldronin mukaan keskittyä painettuun ja internetissä leviävään vihaan, koska se jää verrattain pysyväksi osaksi sosiaalista ympäristöä. (Waldron, 2012, 35–45.) On huomioitava, että Waldronin teksti käsittelee lähinnä Yhdysvaltoja, ja sen terminologiset valinnat eivät ole suoraan sovellettavissa suomalaiseen keskusteluun. Tässä tutkimuksessa tarkastelun kohteena on vihapuheen merkittävä alalaji, internetin kautta levitettävä viha, josta käytän rinnasteisia termejä nettiviha ja internetin vihasisällöt.

Nykyinen lainsäädäntö Suomessa on vihapuheen säätelyssä verrattain edistynyt, mutta internet-ympäristö muodostaa uudenlaisen areenan, jonka ilmiöt ovat lainopillisesti hankalampia käsitellä kuin perinteiset viestimet. Rassistisiin rikoksiin yllyttävien lentolehtisten jakaminen täyttää rikoksen tunnusmerkit, ja niiden jakaja voidaan tuomita laissa säädettyyn rangaistukseen. Sen sijaan internetin keskustelupalstoilla anonyymina vellovaa vihaa on huomattavasti vaikeampi valvoa ja tuoda syyteharkintaan, vaikka internet-ympäristössä vihasisällöt ovat useamman nähtävissä ja usein pysyvämmässä muodossa kuin julisteet tai lentolehtiset.

3.2 Vaikutukset yhteiskuntaan ja yksilöihin

Waldron (2012) kiinnittää huomiota siihen, että yksi olennainen hyvin järjestäytyneen yhteiskunnan ulottuvuus on se, miltä se näyttää ja kuulostaa. Kuuluuko liberaalin yhteiskunnan vapailla aatemarkkinoilla olla tilaa rassistisille ja vihaa lietsoville viesteille niin, että niiden kohteet joutuvat altistumaan niille päivittäisessä elämässään? Waldron käsittelee tässä yhteydessä lähinnä julkista kaupunkitilaa ja sen visuaalista ympäristöä kuten julisteita ja mielenosoituksia, mutta nykyään on otettava huomioon myös Internetin virtuaalinen tila, joka liittyy fyysisen kaupunkitilan kanssa mahdollistaen uudenlaista verkostoitumista ja poliittisen toiminnan organisoimista.

Internetissä julkaistu ihmisryhmiin ja yksityishenkilöihin kohdistuva vihasisältö vaikuttaa laajemmin kuin vain sille altistumisen hetkellä: lokakampanjan kohteeksi joutuneen kaupunkitila voi muuttua hetkessä turvallisesta pelottavaksi luvattoman henkilötietojen julkaisun ja uhkailun vuoksi. Tällainen toiminta toimii pelotteena myös niille, jotka eivät ole joutuneet sen kohteeksi. Vihapuheen kohdistaminen esimerkiksi politiikassa toimiviin tai vain tiettyyn ihmisryhmään kuuluviin yksityishenkilöihin lähettää viestin muillekin – varo sanojasi ja katso missä liikut, et ole turvassa.

On havaittu, että länsimaissa tapahtuvat jihadistiset terrori-iskut usein kiihdyttävät sekä internetin vihamielistä kirjoittelua että konkreettisia viharikoksia (Aiwan, 2014). Koska sisällöt leviävät internetissä nopeasti ympäri maailman, ei vihapuheen vaikutus rajoitu sen valtion sisälle, jossa isku on tapahtunut. Kaakinen ja kumppanit (2017, ilmestyy) tarkastelivat suomalaisten kohtaamaa nettivihaa pian vuoden 2015 Pariisin jihadististen terrori-iskujen

jälkeen, ja heidän mukaansa rasististen ja muukalaisvihamielisten sisältöjen kohtaaminen nousi tällöin merkittävästi. On huomionarvoista, että äärioikeistolaisen terrorin tai kouluampumisten kohdalla tätä ilmiötä ei ole raportoitu (ks. esim. Hawdon & al., 2012). Andersson (2012) huomauttaa, että alustavien tietojen levitessä Norjan Utøyen terrori-iskusta 2011, rasistinen väkivalta ja nettikirjoittelu yltyivät ihmisten olettaessa tekijän olevan muslimi. Kun selvisi, että tekijä oli äärioikeistolaisesti motivoitunut valkoihoinen Norjan kansalainen, rasistinen liikehdintä hiljeni ja alettiin korostaa demokratian ja avoimen yhteiskunnan arvoja. Reaktioiden erilaisuus todennäköisesti kertoo sisä- ja ulkoryhmäasenteista: muslimiterroristi edustaa ulkoryhmää, jolloin kansakuntaan perustuvat sisäryhmäsitoumukset ja niiden pohjalta toimivat kielteiset ulkoryhmäasenteet aktivoituvat. Terroristin edustaessa etnistä sisäryhmää tätä refleksinomaista reaktiota ei tapahdu, vaan tapahtunutta joudutaan prosessoimaan muilla tavoilla valmiiden reagointimallien puuttuessa.

Usein vihapuhe ja nettiviha kohdistuvat paitsi rodullistettuihin ja muihin syrjittyihin ihmisryhmiin, myös näiden kanssa tekemisissä oleviin ihmisiin kuten avustustyöntekijöihin. Suomessa tämä on ilmennyt muun muassa Suomen Punaisen Ristin työntekijöiden uhkailuna ("Toivottavasti sinut raiskataan", 2016). Tämä toimii paitsi pelotteena syrjinnän kohteena olevien ihmisten tukijoille, myös keinona pyrkiä eristämään kohderyhmät muusta yhteiskunnasta ja auttajistaan. Suoran vaikutuksen lisäksi vihapuhe vaikuttaa myös muihin kuin välittömiin kohteisiinsa. Esimerkiksi rasismien kohteena olevien ihmisten ystävät ja tuttavat, joihin vihapuhe ei suoraan kohdistu, kokevat pelkoa ja väkivallan uhkaa vihapuheen vuoksi, mikä voi rajoittaa heidän ihmissuhteitaan (Matsuda, 1989).

Vihapuheen kontrollointi ei ole yksinkertaista, ja vaikka esimerkiksi Suomen rikoslain säädökset kiihottamisesta kansanryhmää vastaan eivät rajaakaan sananvapautta sensuurin keinoin, on niitä kritisoitu ihmisten perusoikeuksien rajaamisesta. Yleisin Waldronin teeseihin ja vihapuheen tiukempaa valvontaa kannattaviin näkemyksiin kohdistuva kritiikki perustuu liberalistiselle ajatukselle yksilönvapaudesta, jonka puitteissa valtion ja yksilön välinen suhde on jännitteinen nollasummapele: mitä enemmän valtio puuttuu ihmisten asioihin, sitä vähemmän yksilöllä on vapautta. Yksilönvapaudet nähdään tässä yhtälössä pääosin negatiivisina vapauksina sensuurista ja pakkovallasta.

Keskustelun osapuolina vihapuhetta vastustavat ja sananvapautta puolustavat edustavat usein kahta vastakkaista näkemystä valtiosta: vihapuheen rajoittamisen perusteluissa valtion nähdään

olevan positiivinen voima, joka mahdollistaa hyvän yhteiskunnan edellytyksiä, kun taas sananvapautta painottavissa näkemyksissä korostuu epäilevä suhtautuminen valtioon ja huoli sensuurista ja pakkovallasta. Vaikka vihapuheen rajoittamisen tarkoitus olisi suojella haavoittuvassa asemassa olevia vähemmistöjä syrjinnältä ja väkivallalta, on tämän näkemyksen kannattajien mukaan vaarallista antaa valtion määrittellä sananvapauden rajoja, koska tällaisia lakeja voidaan käyttää ihmisryhmien vainoamiseen. Vaikka koko valtioonstituutioon ei suhtautuisikaan niin skeptisesti kuin liberalistisessa perinteessä on tapana, on silti pidettävä mielessä, että valtioonstituution kyky ja tahto määrittellä yhteiskunnalle edullisia ja haitallisia asioita ovat usein kyseenalaisia.

Usein sallivampaa suhtautumista vihapuheeseen vaativat äänekkäästi toimijat, joiden poliittisia intressejä vihapuheen levittäminen voi palvella. Olisi kuitenkin väärin väittää, että vihapuheen kontrollointia kritisoivien motiivina olisi aina oman edun tavoittelu. Yhteiskunnallisessa keskustelussa sananvapautta puolustavien argumentit perustuvat nimenomaan huolelle yksilönvapauksien kaventumisesta vihapuheen suitsimisen vuoksi, ja vastenmielinen ja vaarallinenkin vihapuhe nähdään tällöin pienempänä pahana kuin sitä rajoittavat lait, joita pelätään voitavan käyttää sortotarkoituksiin (ks. esim. Waldron, 2012). Hyvin laajaa sananvapautta puolustavien puheenvuoroissa usein korostetaan, että vihapuhe sinänsä on vastenmielistä ja tuomittavaa, mutta sen kieltäminen olisi perustavanlaatuisten yksilönvapauksien kannalta vielä huonompi kehityskulku. Vihapuheen kontrollointia kritisoivat kiinnittävät huomiota siihen, että vaikka vihalla voikin olla hyvin negatiivisia vaikutuksia kohteisiinsa, on erittäin vaikeaa luoda yleispätevää määritelmää vihapuheelle ja tasapainottaa sen rajoittaminen sananvapauden kanssa (Gelber, 2002, 2–3). Tämän näkemyksen mukaan vihapuhe on aina poliittisesti virittynyt termi, jota voidaan pahimmassa tapauksessa käyttää hiljentämään toisinajattelijoita ja suitsimaan kriittistä keskustelua.

Ideaalitilanteessa muun muassa rasistisia ja antisemitistisiä ilmaisuja sanktioimaton sananvapaus näyttäytyy eräänlaisena ideoiden markkina-alueena (ks. esim. Fraleigh & Tuman, 2011; Waldron, 2012, 155–157), jossa rajoittamaton keskustelu on totuuden tavoittelun kannalta välttämätön edellytys. Esimerkiksi ajatukset rodullistettujen ihmisryhmien älyllisistä eroista ovat poliittisesti tulenarkoja ja useimmiten kulkevat käsi kädessä muiden rasististen näkemysten kanssa, mutta niille tulisi silti – tai juuri sen vuoksi – antaa tilaa keskustella muiden väitteiden kanssa, jolloin niiden totuusarvoa voidaan avoimesti arvioida ja kritisoida. Tämä on osa avointa keskustelua, jota yhteiskunnan ei tulisi rajoittaa. (Ks. esim. Voloch, 2011.)

Ideoiden markkina-alue -näkömyksen puolustajien mukaan paras vastalääke vihapuheelle ei ole sen kieltäminen vaan vastakkaisen puheen esittäminen. Tällöin rasistiset mielenilmaukset saavat vastaansa laajaa vastustusta ja vihapuheen kohteet puolestaan julkista puolustusta ja tukea, ja rasistinen puhe hukkuu suvaitsevaisen ja humanin puheen joukkoon. (Waldron, 2012, 155–157.)

On kuitenkin helppo nähdä tämän näkömyksen sudenkuopat: maksiimi ”enemmän puhetta” ei auta niitä ihmisiä, joiden päivittäiseen elämään ja turvallisuuden tunteeseen julkisessa tilassa kohdistettu viha ja uhkaukset vaikuttavat. Esimerkiksi valkoista ylivaltaa ajavien ryhmittymien peittelemätön väkivaltaretoriikka yhdistettynä näiden järjestöjen historiaan lynkkauksineen ja pahoinpitelyineen ei ole avointa yhteiskunnallista keskustelua, vaan painostusta, jossa väkivallan uhkaa käytetään vaientamaan ja stigmatisoimaan ihmisryhmiä ja poliittisia vastustajia. Gelber huomauttaa, että tällaisten puheaktien rankaisemattomuus on valinta, jossa puhuja asetetaan kuulijaa tärkeämpään asemaan. Koska tällaista pidäkkeetöntä sananvapautta puolustavien fokus on puhujassa ja hänen oikeuksissaan, jäävät puhunnan yleisön ja kohteen oikeudet katveeseen. (Gelber, 2002, 32–33.) Kun lainsäädäntö sallii törkeänkin kiihotuksen kansanryhmiä vastaan sananvapauden puitteissa, asettuu se vihaa levittävien toimijoiden puolelle, jolloin usein muutenkin syrjityssä asemassa olevat vihaviestien kohteet joutuvat vain kuuntelemaan tai sulkemaan korvansa.

Leiter (2012) esittää, että syrjittyjenkin ihmisryhmien suojele vihapuheelta lainsäädännön keinoin on vaarallista, koska tällöin esimerkiksi uskontoon kohdistuva kritiikki voitaisiin tulkita vihapuheena ja näin ollen rangaistavana. Waldron kuitenkin korostaa, että vihapuhetta käsittelevän lainsäädännön tulisi nimenomaan perustua yhteiskunnan toimintaa ja ihmisten jokapäiväistä elämää uhkaavaan viestintään. Uskonnollisten tunteiden loukkaantuminen on moniuskonnollisessa sekulaarissa yhteiskunnassa väistämätöntä, minkä vuoksi fokuksen tulisi olla ihmisryhmiin kohdistuvassa syrjinnässä eikä loukkaantumisen ehkäisyssä. (Waldron, 2012, 123–130.)

Tähän keskusteluun liittyen on hyödyllistä tarkastella sitä, mistä lähtökohdista sekulaarit ja liberaalit puhujat arvioivat uskontoihin kohdistuvaa pilkkaa, ja missä määrin nämä näkömykset eroavat monien uskonnollisten ihmisten kokemuksesta. Yksi keskeinen argumentti on, että sekulaarien ja uskonnollisten näkömysten välillä on hiljaisiin taustaoletuksiin perustuva käsitteellinen kuilu, jonka vuoksi osapuolet tulkitsevat toistensa sanomisia hyvin eri tavoin

(March, 2012). Sekulaarista näkökulmasta katsottuna uskontojen pilkka kohdistuu nimenomaan uskontoihin ideologisina ja dogmaattisina rakenteina, minkä vuoksi esimerkiksi muslimien tuhtumus Muhammed-pilakuvista näyttäytyy yliampuvana – kyseessä on poliittisiin karikatyyreihin rinnastuva uskonnollisten symbolien ja ideoiden pilkkaaminen, ei ihmisryhmien tai yksittäisten muslimien halventaminen. Sekulaari perspektiivi häivyttää tässä yhteydessä helposti näkyvistä eron traditionaalisten ja posttraditionaalisten yhteisöjen välillä, jolloin uskovaisuutta tarkastellaan ikään kuin se olisi yksilön monista vaihtoehdoista vapaasti valitsema kokoelma kulttuurisia ja teologisia perinteitä.

Uskonnolliset ihmiset kuitenkin kokevat pyhinä pidettyjen asioiden herjaamisen hyvin henkilökohtaisesti: uskonto ei ole yksinkertaisesti yksilön valinta uskoa tietyn jumalan olemassaoloon ja sitoutua siihen liittyviin kulttuurisiin konventioihin, vaan syvä emotionaalinen ja sosiaalinen side, jonka merkitys ihmiselle on lähempänä perhettä ja sukua kuin vapaasti valittavia sosiaalisia ryhmiä kuten joukkueita tai puolueita. Muhammediin kohdistuva pilkka myös tulkitaan helposti – toisinaan aiheellisestikin – suoraan muslimeihin kohdistuvaksi halventamiseksi, jonka motiivi on rasistinen ja islamofobinen. Tällöin pyhinä pidettyjen asioiden pilkassa ei ole kyse vain yksilöiden uskonnollisten tunteiden loukkaamisesta vaan syrjinnästä, joka kohdistuu rodullistettuihin ihmisryhmiin.

On utopistista ajatella, että toimiva yhteiskunnallinen keskustelu edellyttäisi sitä, ettei kenenkään tunteita loukattaisi. Arvioitaessa eri puheaktien vaikutusta on tärkeää erottaa puhumisen tapojen lisäksi se yhteiskunnallinen viitekehys, jossa puhunta tapahtuu. Uskontoon kohdistuva pilkka nähdään helposti rasistisena, mikäli uskontoon ja rodullistettuihin ihmisryhmiin kohdistuva syrjintä ja viha on hyvin näkyvää yhteiskunnallisessa elämässä. March (2012) peräänkuuluttaa inklusiivisen politiikan näkyvyyttä keinona lieventää uskontoihin kohdistuvan kritiikin ja halventamisen vaikutuksia yksilö- ja ryhmätasolla: mikäli pilkan kohteet kokevat olevansa tasavertaisia yhteiskunnan jäseniä, on pilkan vaikutuskin lievempi.

3.3 Keinoja vihapuhetta vastaan

Tasa-arvon sekä julkilausuttuna tavoitteena että konkreettisena politiikkojen päämääränä tulisi lisätä syrjintää kokevien ihmisten turvallisuutta ja laajempaa yhteenkuuluvuuden tunnetta

yhteiskunnassa. Tämä on tärkeä laajemman skaalan tavoite, mutta se ei kuitenkaan vielä sellaisenaan tarjoa työkaluja vihapuhetta vastaan. Keinoja vihan leviämisen estämiselle etsitään yleensä lain rangaistussäädöksistä ja tasa-arvoisuutta lisäävästä toiminnasta sekä päätöksenteossa että ruohonjuuritasolla, mutta joidenkin näkemysten mukaan olisi yhtä lailla tärkeää pyrkiä tarjoamaan vihan kohteille keinoja vastata vihaan omalla äänellään, koska yksi olennainen vihapuheen vaikutus on sen uhrien hiljentäminen. Olemalla hiljaa vihapuheen uhri suojelee itseään enemmän vahingolta, mikä entisestään marginalisoi ja syrjäyttää yhteiskunnallisesta elämästä ja sosiaalisista suhteista. (Gelber, 2002, 83–87.) Gelber korostaa, että monet vihapuheen uhreiksi joutuneet eivät uskalla sanoa vastaan, koska pelkäävät tämän vain herättävän puhujassa lisää vihaa ja mahdollisesti provosoivan väkivaltaan.

Vihapuheen ilmaisu ei tapahdu missä tahansa vuorovaikutussuhteessa, vaan suhdetta leimaa aina puhujan oletettu tai todellinen auktoriteettiasema suhteessa kuulijaan. Auktoriteetti ei tässä tapauksessa merkitse ainoastaan legitiimiä hierarkkista asemaa puhunnan kohteeseen kuten esimiehen tai viranomaisen tapauksessa, vaan Gelberin mukaan olennaista on vallan epäsymmetrisyys puhujan ja kuulijan välillä, mikä voi tarkoittaa ensimmäisen kuulumista valtaväestöön ja jälkimmäisen kuulumista syrjittyyn vähemmistöryhmään. Tämä myös erottaa vihapuheen loukkaavasta puheesta: vihapuheaktissa on aina läsnä tämä vallan aspekti, jossa vihan ilmaisija on etuoikeutetussa asemassa kohteeseen nähden. Tämä valtasuhde ei ole vain satunnainen vuorovaikutukseen liittyvä ulkopuolinen tekijä, vaan vihapuhe heijastelee ja uusintaa todellisia valtasuhteita ja rakenteellista syrjintää kyseisessä yhteiskunnallisessa kontekstissa. (Gelber, 2002, 85–87.)

Vihapuhetta millään tavalla rajoittamaton ilmaisunvapaus periaatteessa takaa mahdollisimman laajan sananvapauden yksilöille, mutta sen kääntöpuolena on yhteiskunnallisten valtasuhteiden voimistaminen. Koska vihapuheeseen määritelmällisesti sisältyy epäsymmetrinen valtasuhde, on sananvapauten liitetty tasavertaisuuden ideaali vain näennäinen: mahdollistamalla historiallisiin sortaviin asetelmiin perustuvan vihan vapaan levittämisen, toimii tällainen lainsäädäntö etuoikeutetussa asemassa olevien vallan tukijana alisteisten ihmisryhmien vapauksien kustannuksella.

Vihapuheen keskeinen funktio on kohteidensa oikeuksien kuten sanan- ja liikkumisvapauden rajoittaminen, mistä syystä on olennaista kysyä, kenen sananvapautta turvataan, kun vaaditaan rajoittamatonta oikeutta levittää vihaviestejä. Idealisoitu näkemys pidäkkeettömästä

yhteiskunnallisesta keskustelusta ideoiden markkina-alueena, jossa vihapuhe hukkuu muun keskustelun joukkoon, näyttäytyy vihan uhreille perspektiiviharhana: tällöin yhteiskuntaa tarkastellaan ikään kuin sen ulkopuolelta, jolloin erilliset puheaktit ja niiden vaikutukset kohteisiinsa ja muihin ihmisiin peittyvät näkyvistä – yläilmoista katselevalle tarkkailijalle näyttäytyy vain aktiivinen ja värikäs keskustelun aaltoilu. Ajatus siitä, että yhteiskunnallista keskustelua ja sen lieveilmiöitä voisi tarkastella niistä erillisenä, kuvastaa epäherkkyyttä puheen todellisille vaikutuksille ja usein lähtökohtaisesti etuoikeutettua asemaa, jossa ei tarvitse pelätä vihapuhetta tai väkivaltaa.

Pelon lietsominen on vihapuheen tärkein elementti, ja sillä on konkreettisia vaikutuksia ihmisiin. Niihin kuuluu fysiologisia ja psyykkisiä oireita kuten hengitysvaikeuksia, painajaisia, posttraumaattista stressiä ja kohonnutta itsemurha-alttiutta. Lisäksi vihapuheen vaikutus ulottuu kohteensa sosiaaliseen ympäristöön ja yksilönvapauteen, mikä voi ilmetä esimerkiksi tiettyjen julkisten paikkojen välttelynä ja kasvaneena turvattomuuden tunteena, joka voi saada uhrin vaihtamaan työ- tai asuinpaikkaansa. Yksi keskeinen henkilökohtaista vapautta rajoittava tekijä liittyy vihapuheen hiljentävään vaikutukseen: uhri rajoittaa omaa ilmaisunvapauttaan väkivallan pelossa. (Matsuda, 1989.)

Koska vihan vaikutus on passivoiva ja ilmaisua tukahduttava, olisi Gelberin (2002) mukaan ensiarvoisen tärkeää kehittää institutionaalisia keinoja tukea vihan uhreja viestimään omaehtoisesti heihin kohdistuvaa syrjivää puhetta vastaan. Tässä lähestymistavassa keskiössä on vihapuheen uhrin ja heidän kuulemisensa, mikä eroaa oikeusjärjestelmän rankaisukeskeisyydestä. Eri rikostyyppien luonteesta johtuen rankaisumenettely ei aina tuota hyvitystä rikoksen uhreille. Kunnianloukkauksesta tuomittu määrätään usein maksamaan korvauksia asianomistajalle, mutta esimerkiksi internetiin vihasisältöä levittäneen henkilön tuomio kiihotusrikoksesta ei juuri kosketa vihapuheen varsinaisia uhreja. Tästä syystä vihapuhetta vastaan tulisi toimia keinoilla, jotka tavoittavat vihan uhrin ja tarjoavat heille mahdollisuuden puhua julkisesti vihaa vastaan. Usein vihapuheen kohteilla on muutenkin vaikeuksia saada äänensä kuuluviin: esimerkiksi Suomessa maahanmuutosta käydylle julkiselle keskustelulle on ollut tyypillistä maahanmuuttajien oman äänen puuttuminen, jolloin argumentteja ovat päässeet esittämään miltei yksinomaan valtaväestön edustajat (Horsti & Nikunen, 2013).

Gelberin mukaan vastapuhetta tulisi tuottaa niissä paikoissa, joissa vihapuhetta on levitetty, jotta tilanteesta muodostuu enemmän dialogi kuin yksinpuhelu (2002, 122–124). Koska sosiaalinen media on nykyään yksi keskeisimpiä vihapuheen foorumeja, tulisi vihan kohteiden äänen kuulua nimenomaan tässä ympäristössä. Gelber ei esitä pitkälle vietyjä suunnitelmia tai lakimuutoksia vihapuheen kohteiden voimaannuttamiseksi, vaan hahmottelee yleisiä suuntaviivoja ongelmalle. Hänen lähestymistavassaan keskeisellä sijalla on opetuksellisen ja materiaalsen tuen tarjoaminen vihapuheen uhreille, jotta nämä voivat itse puhua vihaa vastaan esimerkiksi julkaisemalla lentolehtisiä tai tekemällä kouluvierailuja.

Nyky-Suomeen sijoitettuna Gelberin institutionaalisesti tuetun vastapuheen tulisi ainakin pitää sisällään vihapuheen kohteiden mahdollisuus viestiä näkyvästi valtamediassa vihaa vastaan, mikä ei vielä tällä hetkellä toteudu (Horsti & Nikunen, 2013). Sosiaalisen median kohdalla tilanne on mutkikkaampi: mitä tarkoittaisi institutionaalinen tuki vihapuheen uhreille sisällöntuotantoon perustuvilla verkkoalustoilla kuten Facebookissa tai Twitterissä? Gelberin (2002) kirjan julkaisun aikaan 2000-luvun alussa sosiaalista mediaa ei vielä nykymuodossaan ollut olemassa. Ksenofobisen ja rasistisen viestinnän vastapainoksi sosiaaliseen mediaan on kyllä muodostunut suvaitsevaisuutta edistäviä maahanmuuttajien omaehtoisia keskustelualueita, mutta niiden näkyvyys mediassa on vielä hyvin pieni verrattuna esimerkiksi oikeistopopulistisen kansanedustajan ja europarlamentaarikko Jussi Halla-ahon blogin pohjalta perustetun Hommafoorumin mediatilaan (Horsti & Nikunen, 2013).

On vielä avoin kysymys, miten vihapuheeseen tulisi yhteiskunnallisella tasolla reagoida. Määrittelemällä vihapuhe laissa rangaistavaksi teoksi on yksi keino, joka ole täysin ongelmaton. Jokaisessa oikeuskäsittelyssä tulisi tässä yhteydessä noudattaa erityisen tarkkaa harkintaa, koska kyseessä on painavista syistä huolimatta yleisiin ihmisoikeuksiin kuuluvan ilmaisunvapauden rajoittaminen rankaisusäädöksillä. Huolimaton rangaistusten jakaminen voi johtaa sananvapauden kaventamiseen niissäkin tilanteissa, joissa kyse ei kiistatta ole vihapuheesta. Tällöin myös vihapuheen levittämisestä tavalla tai toisella hyötyvät poliittiset toimijat voivat saada lisäkannatusta sananvapauden nojalla, jolloin heidän ajamansa syrjivät poliittiset agendat peittyvät sananvapauskeskustelun alle.

On kuitenkin olemassa viitteitä siitä, että vihapuhetta sanktioiva lainsäädäntö voi toimia vihaltistusta vähentävästi. Hawdon ja kumppanit vertailivat 15–30-vuotiaiden altistumista vihapuheelle Saksan, Suomen, Yhdistyneen kuningaskunnan ja Yhdysvaltojen välillä.

Tutkimus osoitti, että altistumisen yleisyys oli suoraan verrannollinen siihen, miten paljon maiden lainsäädännössä rajoitetaan vihailmaisua. Yleisintä altistus oli laajojen sananvapauslakien maassa Yhdysvalloissa, sen jälkeen Suomessa ja Yhdistyneessä kuningaskunnassa, kun taas vähäisintä se oli Saksassa, jossa on näistä neljästä valtiosta tiukimmat vihapuhetta koskevat lait. (Hawdon & al., 2016.) Tämä ei vielä tarkoita lainsäädännöllä olevan suoraa vaikutusta vihapuheen levinneisyyteen, mutta tulos on joka tapauksessa suuntaa antava.

Toinen huomioitava seikka on, että vaikka vihapuhe voidaan käsitteellisesti määritellä kohtuullisen tarkasti, kohdistuvat kiihotusrikoksista annetut tuomiot väistämättä vain harvoihin näkyviin vihapuheen levittäjiin. Suurimman osan internetin vihapuheesta tuottavat kuitenkin tavalliset ihmiset, jotka eivät näy mediassa. Tätä usein anonyymiä, tiettyjä ihmisiä kohtaan mobilisoitua vihaa rikoslain on vaikea tavoittaa. Gelberin (2002) hahmottelema vastapuheen käytäntö voisi olla tähän ilmiöön toimivampi vaihtoehto kuin rangaistusten jakaminen. Yksi esimerkki tällaisesta viestinnästä on syksyllä 2015 käynnistynyt sosiaalisen median kampanja Ennen olin pakolainen, jossa Suomeen pakolaisina tulleet kertoivat, mitä heistä oli tullut tai mitä he opiskelevat. Kampanja onnistui sekä antamaan äänen maahanmuuttokeskustelun kohteille että yhdistämään polarisoituneen väittelyn osanottajia, mikä on nykyisessä keskusteluympäristössä merkittävä saavutus. ("Valtamedia epäonnistui", 2016.)

Koska tämän pro gradu -tutkielman puitteissa käydään tutkimuksen raportoinnin ja teoriakirjallisuuden tarkastelun ohella myös yhteiskunnallista keskustelua sananvapauden ja vihapuheen rajoista, pyrin muotoilemaan käyttökelpoisen määritelmän vihapuheelle edellä käsiteltyjen näkökulmien ja lainkohtien pohjalta. Vihapuhe on intentionaalista viestintää, jonka tarkoitus on solvata, panetella tai uhkailla kohdettaan perustuen tämän rodullistettuun ulkonäköön, etnisyyteen, seksuaalisuuteen, vammaisuuteen tai vastaavaan ominaisuuteen, johon liittyy olemassa olevia tai historiallisia syrjiviä käytäntöjä. Se eroaa loukkaavasta puheesta siinä, että viestinnässä on läsnä vallan epäsymmetria osapuolten kesken. Vallalla viitataan tässä yhteydessä myös viralliseen valtasuhteeseen kuten viranomaisvaltaan, mutta ennen kaikkea epämuodolliseen valtaan, joka perustuu toimijoiden erilaisiin asemiin paikallisessa sosiaalisessa järjestyksessä. Tähän järjestykseen on historiallisesti muotoutunut tiettyjä oletuksia legitimiä identiteetistä, joka samalla artikuloi tietyt identiteettiä muodot sekä sosiaaliset ja kulttuuriset positiot vähemmän legitimeiksi. Koska tähän prosessiin historiallisesti ja nykyäänkin liittyy sortoa kuten syrjintää, halveksuntaa ja väkivaltaa, on tähän

asetelmaan perustuva ja sitä aktiivisesti uusintava vihapuhe käsitteellisesti erotettava pelkästä loukkaavasta puheesta ja viestinnästä. Vihapuheen alakategoriana toimivat nettivihan ja internetin vihasisältöjen rinnasteiset käsitteet merkitsevät vihapuheen levittämistä verkkopohjaisten sivustojen, palvelujen ja viestimien kautta (ks. Keipi & al., 2017, 55).

3.4 Tutkimuskysymykset ja hypoteesit

Tässä tutkimuksessa tarkastelen sitä, millä tavoin internetin vihapuheelle altistuminen on yhteydessä yksilön luottamukseen tuttuihin ihmisiin sekä ihmisiin yleisesti. Näsin ja kumppaneiden (2015) Facebook-pohjaisen tutkimuksen tulosten perusteella on aihetta olettaa, että netissä kohdatun vihasisällön ja vähentyneen luottamuksen välillä on yhteys. Koska nettiviha on sitä kohtaavalle useimmiten tuntemattomien tai anonyymien ihmisten tuottamaa, olisi luultavaa, että sen vaikutuskin koskisi erityisesti ihmisiä yleisesti tuttujen asemesta. Näsin ja kumppaneiden (emt.) keskeinen löydös kuitenkin koski nettivihan ja vähäisen luottamuksen yhteyttä erityisesti suhteessa tuttuihin ihmisiin, mikä on aikaisemman tutkimuksen valossa melko yllättävä tulos (ks. esim. Freitag & Traunmüller, 2009). Näin ollen kiinnitän tässä tutkimuksessa erityistä huomiota Näsin ja kumppaneiden tulosten toistettavuuteen.

Vähentääkö netissä kohdattu viha luottamusta muihin ihmisiin, ja keihin erityisesti? Jos näin on, mistä se johtuu?

Hypoteesini ovat seuraavat:

H1: Kohdatun vihan variaation ja yleistyneen luottamuksen välillä havaitaan negatiivinen yhteys.

H2: Kohdatun vihan variaation ja läheisen luottamuksen välillä ei havaita negatiivista yhteyttä.

H3: Kohdatun vihan variaation ja tuttaviin sekä ihmisiin yleensä kohdistuvan luottamuksen välillä havaitaan negatiivinen yhteys.

4 Aineisto ja menetelmät

4.1 Vastaajat

Tutkimukseni aineisto koostuu Atte Oksasen ja Pekka Räsäsen johtaman *Hate Communities: A Cross-National Comparison* -hankkeen keräämästä aineistosta. Hanketta rahoitti Koneen Säätiö vuosina 2013–2016. Hanke koordinoi ja hallinnoi kyselyn toteuttamista, mutta kyselyn vastaajat on valittu demografisesti tasapainotetusta vastaajapoolista, josta vastasi Survey Sampling International. Hankkeen YouNet-kysely on vuodelta 2013, ja hanke keräsi myöhemmin myös kansainvälistä aineistoa. Kysely lähetettiin 15–30-vuotiaille suomalaisille. Aineisto on kansallisesti kattava, eli vastaajien jakautuminen iän, sukupuolen ja asuinpaikan mukaan vastaa näitä määreitä koko väestötasolla Suomessa (ks. Keipi et al. 2017; Näsi et al. 2014).

4.2 Muuttujat

Tutkimuksen riippuvana muuttujana on luottamus ihmisiin. Tässä tutkimuksessa luottamus on operationalisoitu aiemmissa kyselytutkimuksissa laajasti käytettyjen lomakekysymysten avulla (ks. esim. Bjørnskov, 2007; Nannestad, 2008). Luottamusta mitataan tässä aineistossa lomakekysymyksen ”Voiko seuraaviin ihmisiin mielestäsi luottaa, vai onko niin, ettei heidän suhteensa voi olla liian varovainen?” avulla. Kysymyksessä luottamusta arvioidaan suhteessa luokkiin ihmiset yleensä, perheenjäsenet, hyvät ystävät, työtoverit, muut tuttavat, vain internetissä tavatut henkilöt sekä kadulla ja kaupungilla kohdatut ihmiset. Vastaukset tähän kysymykseen ovat välillä 1–10, jossa 10 merkitsee täyttä luottamusta ja 1 sitä, ettei vastaaja luota kyseiseen ihmisryhmään.

Muodostin aluksi aineiston luottamuskysymyksistä kaksi summamuuttujaa, jotka mittasivat vastaajien yleistynyttä ($\alpha = 0,81$) sekä läheistä luottamusta ($\alpha = 0,83$). Tämän tutkimuksen puitteissa määrittelin vastaajien yleistyneen luottamuksen sen kautta, miten luotettaviksi he arvioivat ryhmät ihmiset yleensä, vain internetissä tavatut henkilöt sekä kadulla ja kaupungilla kohdatut ihmiset. Läheistä luottamusta tarkastelin luokkien perheenjäsenet, hyvät ystävät,

työtoverit sekä muut tuttavat kautta. Käsittelin tämän lisäksi jokaista näistä luokista erikseen saadakseni tarkempaa tietoa luottamuksen vaihtelusta.

Riippumaton muuttuja on internetin vihasisällön kohtaaminen, jota tarkastelin sen variaation kautta. Kyselyssä vihasisällön kohtaamista mittaa kysymys ”Oletko nähnyt viimeisen kolmen kuukauden aikana internetissä vihamielisiä tai halventavia kirjoituksia tai puhetta, joilla hyökätään epäasiallisesti ihmisryhmiä tai henkilöitä vastaan?” Tähän myöntävästi vastanneille avautui joukko tarkentavia kysymyksiä, joista käsittelin vihan variaatiota mittaavaa kysymystä ”Mihin seuraavista Internetissä kohtaamasi vihamielinen tai halventava materiaali liittyi? Valitse kaikki sopivat vaihtoehdot.” Muodostin tämän kysymyksen vastauksista summamuuttujan ($\alpha = 0,79$), joka saa sitä suuremman arvon, mitä useampaan kohteeseen tai teemaan vastaajan kohtaama vihasisältö on liittynyt. Vastausvaihtoehdoissa vihan kohteisiin kuuluvat muun muassa etnisyys ja seksuaalinen suuntautuminen, teemat puolestaan pitävät sisällään vihamielistä toimintaa ja näkemyksiä kuten terrorismia ja misantropiaa.

Kontrollimuuttujiksi valitsin luottamukseen vaikuttavat tekijät iän, sukupuolen, päätoimen sekä taipumuksen riskinottoon. Lisäksi halusin kontrolloida vastaajien asuinpaikan, koska pääkaupunkiseudun ja pienten paikkakuntien asukkaiden välittömät sosiaaliset ympäristöt eroavat toisistaan tavoilla, jotka voivat vaikuttaa luottamukseen tuntemattomia kohtaan. Luottamukseen on yhteydessä myös koulutusaste, mutta sen käsittely on tämän tutkimuksen piirissä ongelmallista, koska 15–18-vuotiaista suomalaisista valtaosa on toisen asteen koulutuksen piirissä, eli heillä ei ole vielä mitään varsinaista koulutusnimikettä. Jätin tämän vuoksi koulutusasteen pois analyysistä.

Ikä on analyysissä jatkuvana muuttujana, asuinpaikan puolestaan muutin 5-luokkaisesta kaksiluokkaiseksi asuinpaikan koon mukaan. Päätoimen muutin 7-luokkaisesta kaksiluokkaiseksi sen mukaan, onko vastaaja yhteiskunnallisten instituutioiden kuten työn tai koulutuksen piirissä vai ei. Halukkuutta ottaa riskejä mitattiin vastaajien suhtautumisella väitteeseen ”nautin riskien ottamisesta”. Tämän muuttujan vaihteluväli on 1–10, jossa suurempi arvo merkitsee suurempaa taipumusta riskinottoon.

4.3 Analyysimenetelmät

Tarkastelin aluksi sitä, kuinka moni vastaajista ylipäättään on ilmoittanut altistuneensa internetin vihasisällöille kyselyä edeltäneiden kolmen kuukauden aikana. Toinen relevantti taustatekijä on vastaajien keskimääräinen luottamus eri ihmisryhmiin. Vertailemalla vihalle altistuneiden vastaajien luottamuksen keskiarvoja muihin vastaajiin voin alustavasti selvittää, onko näiden vastaajaryhmien välillä ylipäättään havaittavissa eroja luottamuksessa. Aineiston analyysissä käytin metodina lineaarista regressioanalyysia. Lineaarilla regressioanalyysillä mallinnetaan tilannetta, jossa riippumaton muuttuja on lineaarisessa yhteydessä riippuviin muuttujiin: kun selittävän muuttujan arvo muuttuu, myös selitettävän arvo muuttuu.

Lineaariseen regressioanalyysiin valittavien muuttujien tulee täyttää useita taustaoletuksia, jotta regressiomalli on luotettava. Riippumattomien muuttujien on oltava lineaarisessa yhteydessä riippuviin muuttujiin, riippumattomien muuttujien välillä ei saa olla liian suurta keskinäistä korrelaatiota eli multikollineaarisuutta, ja havaintojen tulee olla normaalisti jakautuneita (Nummenmaa, 2009, 303–304). Käyttämässäni datassa viha- ja luottamusmuuttujien välillä on korrelaatiokertoimien ja pistehajontakuvioiden (ks. liitteet) perusteella lineaarinen yhteys, ja riippumattomien muuttujien välinen multikollineaarisuus on vähäistä, mikä käy ilmi taulukoista 4–7 (VIF).

Normaalijakaumaa arvioidaan muuttujan vinouden ja huipukkuuden avulla. Normaalijakaumassa vinous ja huipukkuus saavat molemmat arvon nolla: mitä lähempänä nollaa tarkasteltavana olevan muuttujan arvo on, sitä lähempänä se on normaalijakaumaa. Näiden arvojen yhteydessä ilmoitetaan estimaatin keskivirhe (engl. *standard error of estimate*, *SE*), joka kertoo virhetermien hajonnan. Mitä suurempi tämä luku on, sitä pienempi on mallin selitysvoima. Vihan variaation summamuuttujan kohdalla vinous saa arvon 1,35 ($SE = 0,10$) ja huipukkuus arvon 1,29 ($SE = 0,21$), joten sen kohdalla normaalijakaumaoletus katsotaan täyttyväksi.

Regressioanalyysitaulukoissa raportoidaan sekä standardoimattomat (B) että standardoidut (β) kertoimet. Käytin analyysissä standardoituja kertoimia, koska ne soveltuvat paremmin mallien keskinäiseen vertailuun. Regressiomallin selitysaste, korrelaation neliö (R^2) ilmaisee sen, kuinka hyvin mallin riippumaton muuttuja selittää riippuvan muuttujan vaihtelua. Korjattu

selitysaste (R^2 adj.) ottaa huomioon malliin tulevien muuttujien lukumäärän ja on näin ollen korrelaation neliötä luotettavampi tunnusluku arvioitaessa mallin sopivuutta populaatioon, eli tässä tapauksessa 15–30-vuotiaisiin suomalaisiin. (Nummenmaa, 2009, 308–309.) Ilmoitan regressiomallien kohdalla molemmat luvut, mutta arvioin mallin sopivuutta korjatun selitysasteen perusteella. Sosiaalitieteissä ei ole yhtä vakiintunutta mallia riittävälle selitysasteelle, koska tutkittavien ilmiöiden kirjo on hyvin vaihteleva. Tässä tutkimuksessa pidän 15 prosentin selitysastetta hyvänä.

5 Tulokset

Kaikki regressiomalleissa olevat muuttujat on koottu taulukkoon 1, jonka sarake M ilmaisee muuttujan keskiarvon ja SD keskihajonnan. Taulukossa 2 muuttujien tiedot on jaettu vihaltistuksen mukaan kahteen osaan, joiden puitteissa vertaillaan vastaajien keskiarvoja t -testin avulla. T -testin oikealla puolella oleva p -arvo kertoo Levenen testisuureen. T -testin tilastollinen merkitsevyys on merkitty t -sarakkeen lukuun asteriskeilla.

Taulukosta 1 käy ilmi, että aineiston 555 vastaajasta miltei puolet (48 %) ilmoitti kohdanneensa internetissä vihasisältöjä viimeisten kolmen kuukauden aikana. Sukupuoli ei ole nettivihalle altistumisen kannalta merkittävä tekijä: sekä miehistä että naisista noin puolet (49 %, $n = 131$; 51 %, $n = 135$) ilmoittavat kohdanneensa vihasisältöjä edeltävien kolmen kuukauden aikana (Taulukko 2). Myöskään ikä ei noussut analyysissa merkittäväksi tekijäksi vihan kohtaamisessa – ainoastaan ikäryhmässä 15–18 vihaa nähneiden osuus on hieman yli puolet (55 %, $n = 65$), tätä vanhemmilla osuus on 46 prosenttia.

Luottamuksessa eri ihmisryhmiin on suuria eroja. Luottamusta mitattiin kunkin ihmisryhmän kohdalla 10-portaisella Likert-asteikolla. Suurinta luottamusta vastaajien elämässä nauttivat perheenjäsenet ($M = 8,1$, $SD = 2,12$) sekä hyvät ystävät ($M = 7,8$, $SD = 2,10$), kun taas vähiten luotetaan vain internetissä tavattuihin ($M = 3,7$, $SD = 2,28$) ja kadulla ja kaupungilla kohdattuihin ihmisiin ($M = 3,7$, $SD = 2,18$).

T -testin perusteella (Taulukko 2) vihalle altistuminen oli tilastollisesti merkitsevä tekijä yleistyneen luottamuksen kohdalla, $t(542) = -2,46$, $p = 0,014$. Sen sijaan läheisen luottamuksen

keskiarvoihin vihasisällön kohtaamisella ei ollut merkittävää yhteyttä, $t(542) = -1,38$, $p = 0,167$. Tarkasteltaessa jokaista luottamusluokkaa erikseen käy ilmi, että vihan näkeminen oli tilastollisesti merkitsevästi yhteydessä vähentyneeseen luottamukseen ihmisiin yleensä, $t(542) = -3,20$, $p = 0,001$, sekä muihin tuttaviiin, $t(542) = -3,40$, $p = 0,001$. Vihalle altistumisella oli tilastollisesti melkein merkitsevä yhteys myös luottamukseen kadulla ja kaupungilla tavattuihin ihmisiin, $t(573\ 495) = -2,47$, $p < 0,05$.

Taulukkoon 7 (ks. liitteet) on koottu kaikkien malliin tulevien muuttujien keskinäiset korrelaatiot. Luottamus korreloi negatiivisesti vihan variaation kanssa luokissa ihmiset yleensä ($r(542) = -0,14$, $p < 0,01$) sekä muut tuttavat ($r(542) = -0,11$, $p < 0,05$). Muissa luokissa korrelaatio ei ole tilastollisesti merkitsevä.

Ensimmäisessä regressioanalyysissä tarkastelin vihan variaation yhteyttä yleistyneeseen ja läheiseen luottamukseen. Yleistyneen luottamuksen (Taulukko 3) kohdalla yhteys ei ole tilastollisesti merkitsevä, $\beta = -0,06$, $t(537) = -1,49$, $p = 0,138$. Myöskään läheiseen luottamukseen (Taulukko 4) viha-altistuksella sen sijaan ei ilmennyt tilastollisesti merkitsevää yhteyttä, $\beta = -0,05$, $t(537) = -1,32$, $p = 0,188$.

Toisella analyysikerralla tarkastelin jokaista yksittäistä luottamusluokkaa erikseen. Näistä nousi esille kaksi ihmisryhmää, joihin kohdistuva luottamus väheni tilastollisesti merkitsevästi vihasisällöille altistumisen kasvaessa. Yhteys oli voimakkain luokassa ihmiset yleensä, $\beta = -0,14$, $t(537) = -3,41$, $p = 0,001$ (Taulukko 5). Tässä luokassa kohdatun vihasisällön variaatio myös selittää hyvin luottamuksen vaihtelua, R^2 (adj.) = 0,15, $F(6, 532) = 16,82$, $p < 0,001$. Myös luokassa muut tuttavat yhteys on merkittävä, $\beta = -0,10$, $t(537) = -2,54$, $p = 0,011$ (Taulukko 6), ja mallin selitysastekin on melko hyvä, R^2 (adj.) = 0,13, $F(6, 532) = 14,01$, $p < 0,000$.

Keskiarvovertailu antoi viitteitä siitä, että nettivihaan kohtaaminen olisi yhteydessä yleistyneeseen luottamukseen sekä luottamukseen ihmisiin yleensä, muihin tuttaviiin ja kadulla tavattuihin ihmisiin. Regressioanalyysissä vihasisältöjen variaatio ei kuitenkaan osoittautunut yleistynyttä tai kadulla tavattuihin ihmisiin kohdistuvaa luottamusta vähentäväksi tekijäksi. Sen sijaan keskiarvovertailussa ilmenneet yhteydet viha-altistuksen ja ihmisiin yleensä sekä muihin tuttaviiin kohdistetun vähäisen luottamuksen välillä toistuivat regressioanalyysissä.

Taulukko 1. Kaikkien mallin muuttujien osuudet, keskiarvot ja keskihajonnat.

Muuttuja	<i>M</i>	<i>SD</i>	n	%
<i>Ikä (15–30 v)</i>	23,6	0,5		
15–18			118	21,3
19–22			158	28,5
23–26			153	27,6
27–30			126	22,7
<i>Sukupuoli</i>				
Nainen			277	49,9
Mies			278	50,1
<i>Asuinpaikka</i>				
Suuri kaupunki			389	70,7
Pieni kaupunki tai maaseutu			161	29,3
<i>Päätoimi</i>				
Kiinnittynyt instituutioihin			430	77,5
Ei kiinnittynyt			125	22,5
<i>Riskinotto</i>				
1 = vähän riskinottoa; 10 = paljon riskinottoa	5,85	2,35		
<i>Luottamus</i>				
Yleistynyt (3 = ei luottamusta; 30 = täysi luottamus)	12,37	5,49		
Läheinen (4 = ei luottamusta; 40 = täysi luottamus)	27,30	7,11		
Ihmiset yleensä (1 = ei luottamusta; 10 = täysi luottamus)	4,97	2,25		
Perheenjäsenet	8,09	2,12		
Hyvät ystävät	7,76	2,06		
Työtoverit	5,90	2,14		
Muut tuttavat	5,55	2,16		
Vain Internetissä tavatut henkilöt	3,66	2,28		
Kadulla ja kaupungilla kohdatut ihmiset	3,74	2,18		
<i>Vihasisällöille altistuminen</i>				
(1 = kyllä; 0 = ei)			266	47,9
<i>Vihasisältöjen variaatio</i>				
(1 = vähäinen; 10 = korkea)	1,63	2,19	266	47,9

M = keskiarvo, *SD* = keskihajonta.

Taulukko 2. Vihasisällöille altistuneet tausta- ja luottamusmuuttujittain.

Muuttuja	Vihasisällöille altistuminen							
	Kyllä % (n)	<i>M</i>	<i>SD</i>	Ei % (n)	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
Ikä (15–30 v)								
15–18	24,4 (65)			18,3 (53)				
19–22	28,2 (75)			28,7 (83)				
23–26	25,6 (68)			29,4 (85)				
27–30	21,8 (58)			23,5 (68)				
Sukupuoli								
Nainen	50,8 (135)			49,1 (142)				
Mies	49,2 (131)			50,9 (147)				
Asuinpaikka								
Suuri kaupunki	71,8 (191)			68,5 (198)				
Pieni kaupunki tai maaseutu	27,4 (73)			30,4 (88)				
Päätoimi								
Kiinnittynyt instituutioihin	79,3 (211)			75,8 (219)				
Ei kiinnittynyt	20,7 (55)			24,2 (70)				
Riskinotto								
1 = vähän riskinottoa; 10 = paljon riskinottoa		5,73	2,259		5,97	2,436	-1,21	0,216
Luottamus								
Yleistynyt (3 = ei luottamusta; 30 = täysi luottamus)		11,76	5,04		12,92	5,83	-2,46*	0,078
Läheinen (4 = ei luottamusta; 40 = täysi luottamus)		26,86	6,82		27,70	7,36	-1,38	0,647
Ihmiset yleensä (1 = ei luottamusta; 10 = täysi luottamus)		4,65	2,19		5,26	2,27	-3,20**	0,701
Perheenjäsenet		8,08	2,06		8,10	2,18	-0,10	0,380
Hyvät ystävät		7,77	1,95		7,76	2,16	0,03	0,272
Työtoverit		5,79	2,16		6,00	2,11	-1,11	0,584
Muut tuttavat		5,22	2,13		5,85	2,15	-3,40**	0,835
Vain Internetissä tavatut henkilöt		3,62	2,24		3,70	2,32	-0,42	0,453
Kadulla ja kaupungilla kohdatut ihmiset		3,50	1,96		3,96	2,35	-2,47*	0,007

*** = $p < 0,001$; ** = $p < 0,01$; * = $p < 0,05$.

Taulukko 3. Yleistynyt luottamus ja vihasisältö: regressioanalyysi ($p < 0,001$, $n=544$).

Kysymys	Standardoimattomat kertoimet		Standardoidut kertoimet			Kollinearisuus	
	<i>B</i>	<i>SE</i>	β	<i>t</i>	<i>p</i>	<i>Tolerance</i>	<i>VIF</i>
<i>Vihasisältöjen variaatio</i>	-0,15	0,10	-0,06	-1,49	0,138	1,00	1,01
<i>Ikä</i>	-0,12	0,06	-0,10	-2,21	0,027	0,88	1,14
<i>Sukupuoli</i>	-1,28	0,45	-0,12	-2,83	0,005	0,96	1,04
<i>Asuinpaikka 2-luokkainen</i>	0,08	0,50	0,01	0,16	0,873	0,96	1,04
<i>Päätoimi 2-luokkainen</i>	0,03	0,56	0,00	0,05	0,962	0,89	1,12
<i>Riskinotto</i>	0,71	0,10	0,30	7,26	0,000	0,93	1,08

$R^2 = 0,141$ (*adj.* 0,131)
 $F = 14,505$, $p < 0,001$

Taulukko 4. Läheinen luottamus ja vihasisältö: regressioanalyysi ($p < 0,001$, $n=544$).

Kysymys	Standardoimattomat kertoimet		Standardoidut kertoimet			Kollineaarisuus	
	<i>B</i>	<i>SE</i>	β	<i>t</i>	<i>p</i>	<i>Tolerance</i>	<i>VIF</i>
<i>Vihasisältöjen variaatio</i>	-0,17	0,13	-0,05	-1,32	0,188	1,00	1,01
<i>Ikä</i>	0,11	0,07	0,06	1,47	0,142	0,88	1,14
<i>Sukupuoli</i>	-0,10	0,58	-0,01	-0,18	0,860	0,96	1,04
<i>Asuinpaikka 2-luokkainen</i>	0,49	0,64	0,03	0,77	0,444	0,96	1,04
<i>Päätoimi 2-luokkainen</i>	1,29	0,72	0,08	1,80	0,073	0,89	1,12
<i>Riskinotto</i>	1,07	0,13	0,35	8,46	0,000	0,93	1,08
$R^2 = 0,141$ (<i>adj.</i> 0,132) $F = 14,610$, $p < 0,001$							

Taulukko 5. Luottamus luokassa ihmiset yleensä ja vihasisältö: regressioanalyysi ($p < 0,001$, $n=544$).

Kysymys	Standardoimattomat kertoimet		Standardoidut kertoimet			Kollineaarisuus	
	<i>B</i>	<i>SE</i>	β	<i>t</i>	<i>p</i>	<i>Tolerance</i>	<i>VIF</i>
<i>Vihasisältöjen variaatio</i>	-0,14	0,41	-0,14	-3,41	0,001	0,995	1,005
<i>Ikä</i>	-0,05	0,02	-0,09	-2,07	0,039	0,881	1,135
<i>Sukupuoli</i>	-0,47	0,18	-0,10	-2,56	0,011	0,959	1,043
<i>Asuinpaikka 2-luokkainen</i>	-0,02	0,20	-0,00	-0,10	0,919	0,958	1,044
<i>Päätoimi 2-luokkainen</i>	-0,04	0,23	0,01	0,15	0,878	0,891	1,123
<i>Riskinotto</i>	0,30	0,04	0,31	7,61	0,000	0,930	1,075
<hr/>							
<i>R² = 0,159 (adj. 0,150)</i>							
<i>F = 16,820, p < 0,001</i>							

Taulukko 6. Luottamus luokassa muut tuttavat ja vihasisältö: regressioanalyysi ($p < 0,05$, $n=544$).

Kysymys	Standardoimattomat kertoimet		Standardoidut kertoimet			Kollinearisuus	
	<i>B</i>	<i>SE</i>	β	<i>t</i>	<i>p</i>	<i>Tolerance</i>	<i>VIF</i>
<i>Vihasisältöjen variaatio</i>	-0,10	0,04	-0,10	-2,54	0,011	0,995	1,005
<i>Ikä</i>	-0,01	0,02	-0,01	-0,27	0,785	0,881	1,135
<i>Sukupuoli</i>	-0,49	0,18	-0,11	-2,75	0,006	0,959	1,043
<i>Asuinpaikka 2-luokkainen</i>	0,39	0,20	0,08	1,97	0,049	0,958	1,044
<i>Päätoimi 2-luokkainen</i>	0,10	0,22	0,02	0,43	0,667	0,891	1,123
<i>Riskinotto</i>	0,27	0,04	0,30	7,09	0,000	0,930	1,075

$R^2 = 0,136$ (adj. 0,127)
 $F = 14,009$, $p < 0,001$

6 Pohdinta

Tämän tutkimuksen tärkein tavoite oli perehtyä siihen, miten internetin vihasisällön kohtaaminen on yhteydessä luottamukseen toisiin ihmisiin. Internetin häiritsevien sisältöjen vaikutus ihmisten käyttäytymiseen ja hyvinvointiin on ollut viime aikoina kasvavan kiinnostuksen kohteena (ks. esim. Keipi & al., 2015; Näsi & al., 2014; Oksanen & al., 2014), mutta tässä tutkimuksessa käytetty aineisto on demografisesti kattavampi kuin aikaisempien, suomalaisten nettivihan kohtaamista käsittelevien tutkimusten aineistot (ks. Räsänen & al., 2016).

6.1 Yhteenvetoa tuloksista

Ensimmäinen hypoteesini ennakoி, että kohdatun vihan variaation ja yleistyneen luottamuksen välillä havaitaan negatiivinen yhteys, eli mitä useampaan ihmisryhmään tai teemaan liittyvää vihaa vastaaja on kohdannut, sitä vähäisempi on yleistyneen luottamuksen määrä. Kuten Näsi ja kumppanit (2015), määrittelin yleistyneen luottamuksen pitävän sisällään sekä ihmiset yleensä että vain internetissä tavatut henkilöt. Näiden lisäksi sisällytin tähän kategoriaan kadulla ja kaupungilla kohdatut ihmiset, koska myös nämä kuuluvat yleistyneen luottamuksen piiriin.

Regressioanalyysissä kävi ilmi, että vihasisällön variaation ja edellä mainittujen luokkien perusteella määritellyn yleistyneen luottamuksen välillä ei ilmennyt tilastollisesti merkitsevää korrelaatiota. Syy tälle tulokselle johtuu todennäköisesti eroista yleistyneen luottamuksen summamuuttujan sisältämien luokkien välillä: vaikka kaikki kolme luokkaa kuvastavat yleistynyttä luottamusta, eroaa esimerkiksi vain internetissä tavattujen ihmisten kategoria luonteeltaan huomattavasti luokasta ihmiset yleensä. Jotta voidaan tarkentaa sitä, millaiseen luottamukseen viha-altistuksella voi olla yhteys, on tarkasteltava kutakin luokkaa erikseen.

Toisessa hypoteesissa esitin, että vihasisältöjen variaatiolla ja läheisellä luottamuksella ei ole merkittävää yhteyttä. Analyysi vahvisti tämän oletuksen. Vaikka Näsin ja kumppaneiden (emt.) tutkimuksessa havaittiin netin vihasisällölle altistumisella olevan jopa hieman suurempi

vaikutus läheiseen kuin yleistyneeseen luottamukseen, oli odotettavissa, ettei tämä efekti sellaisenaan toistu tässä tutkimuksessa. Tämä johtuu osaksi siitä, että käyttämäni läheisen luottamuksen määritelmä on laiveampi. Määrittelin tässä tutkimuksessa läheisen luottamuksen pitävän sisällään työtoverit sekä muut tuttavat, mutta toisin kuin Näsi ja kumppanit, sisällytin tähän kategoriaan myös perheenjäsenet ja läheiset ystävät. Näin ollen käyttämäni luottamuskategorian sisällä on enemmän vaihtelua, mikä osaltaan selittää eroja tutkimustuloksissa. Toinen syy tulokseen vihasisällön vähäisestä yhteydestä läheiseen luottamukseen sivuaa edellistä: suhteet perheenjäseniin ja ystäviin ovat luonteeltaan huomattavasti läheisempiä ja luottavaisempia kuin suhteet työtovereihin ja muihin tuttaviin. Tämä näkyi myös tämän tutkimuksen luottamusmuuttujien keskiarvoissa, joiden perusteella perheenjäsenet ja läheiset ystävät ovat vastaajien keskuudessa kaikista ihmisistä selvästi luotetuimpia.

Kolmas hypoteesini koski yksittäisiä luottamusluokkia. Näsin ja kumppaneiden (2015) tutkimuksessa havaittiin, että nettivihaa kohdanneiden luottamus luokissa muut tuttavat ja ihmiset yleensä oli alempi kuin muilla vastaajilla. Tein tämän pohjalta oletuksen, että ilmiö toistuu tässä tutkimuksessa. Analyysissä ilmenikin, että kohdatun nettivihan variaatio oli tilastollisesti erittäin merkitsevästi yhteydessä alentuneeseen luottamukseen näissä luokissa. Nämä tulokset osoittavat, että netin vihasisältöjen kohtaaminen voi vaikuttaa negatiivisesti sekä luottamukseen tuttuihin ihmisiin että yleisempään luottavaiseen asenteeseen ihmisiä kohtaan.

6.2 Tulosten arviointia

Internetin käytön on havaittu kasvattavan sosiaalisen pääoman rakenteellista ulottuvuutta helpottamalla yhteydenpitoa ja sosiaalista verkostoitumista. Tämä ei rajaudu ainoastaan verkkopohjaiseen viestintään, vaan sosiaalisen median palveluiden käyttö lisää myös kasvokkaista vuorovaikutusta. (Sabatini & Sarracino, 2014.) Samoilla sivustoilla kuitenkin törmää helposti myös vihamieliseen ja uhkaavaan sisältöön; tämänkin tutkimuksen vastaajista miltei puolet ilmoitti kohdanneensa vihasisältöä kyselyä edeltäneiden kolmen kuukauden aikana. Vaikka netin käytöllä on sosiaalisuutta lisääviä vaikutuksia, on nykyään hyvin yleisellä nettivihalle altistumisella vahingollinen vaikutus sosiaalisen pääoman kognitiiviseen ulottuvuuteen, luottamukseen muita ihmisiä kohtaan (emt.).

Luottamusta käsittelevässä kirjallisuudessa on toisinaan esitetty, että läheinen ja yleistynyt luottamus ovat toisistaan selkeästi erottuvia kategorioita, jotka muodostuvat eri tavoilla. Uslander (2002) esittää, että läheinen luottamus perustuu kokemuksille tutuista ihmisistä, kun taas yleistyneen luottamuksen perustana on yksilöllinen psykologinen dispositio, lapsuudessa muodostunut luottavainen asenne. Sen sijaan Freitagin ja Traunmüllerin (2009) mukaan yksilöpsykologisten tekijöiden lisäksi vuorovaikutuskokemukset ovat keskeisessä roolissa kummankin luottamuslajin muodostumisessa. Läheinen luottamus rakentuu läheisissä ihmissuhteissa kumuloituvien kokemusten varaan, yleistynyt luottamus sen sijaan perustuu kokemuksiin tuntemattomista ihmisistä. (Freitag & Traunmüller, 2009.) Koska nettivihaa ilmenee useimmiten käyttäjien sisällöntuotantoon perustuvilla sivustoilla (Hawdon & al., 2015), tarkoittaa vihasisällön kohtaaminen internetin välityksellä tapahtuvaa negatiivista, usein uhkaavaa ja ahdistavaa kokemusta tuntemattomista ihmisistä. Tämän valossa on ilmeistä, että kokemukset vihasisällöstä jättävät jälkensä luottamukseen.

Toinen syy vähentyneelle luottamukselle liittyy internet-ympäristön avoimuuteen ja laajuuteen: netissä kohtaa helposti paljon laajemman kirjon ihmisiä ja mielipiteitä kuin mihin omassa sosiaalisessa ympäristössään on tottunut. Sabatini ja Sarracino kiinnittävät huomiota siihen, että monet internetissä kohdattujen ihmisten näkemyksistä ja arvomaailmoista ovat verkon käyttäjän omille arvoille vastakkaisia ja luotaantyöntäviä, mikä voi vähentää yleistynyttä luottamusta. Tämän lisäksi sosiaalisessa mediassa ja sisällöntuotantoon perustuvissa verkkopalveluissa vuorovaikutus on usein huomattavasti aggressiivisempaa kuin kasvotusten, mikä johtuu verkkopohjaisen keskustelun mahdollistaman vuorovaikutuksen rajallisuudesta. Nettikeskustelussa on helppo provosoida, koska keskustelusta voi aina halutessaan poistua huomattavasti helpommin kuin fyysisestä vuorovaikutustilanteesta. Verkon viestintämahdollisuuksien rajallisuus aiheuttaa myös sen, että väärinymmärryksen ja tahattomankin provokaation mahdollisuus kasvaa. (Sabatini & Sarracino, 2014.)

Internetiin tuotetut vihasisällöt eivät ole vain verkko-ympäristöön rajoittuva ilmiö, vaan niihin vaikuttavat muun muassa yhteiskunnallinen ilmapiiri ja maailmanpoliittiset tapahtumat. Kaakinen ja kumppanit (2017, ilmestyy) kiinnittävät huomiota siihen, miten Pariisin terrori-iskut vuonna 2015 kasvattivat suomalaisten netin käyttäjien todennäköisyyttä kohdata rassistista nettivihaa. Heidän mukaansa yhteiskunnalliset olosuhteet vaikuttavat sekä nettivihan yleisyyteen että sen sisältöön, minkä vuoksi jihadistisessa tarkoituksessa tehdyt terrori-iskut

lisäävät todennäköisesti nimenomaan rodullistettuihin piirteisiin, etnisyyteen ja uskontoon kohdistuvia vihasisältöjä. Länsimaisiin subjekteihin kohdistuvan jihadistisen terrorismin on myös havaittu lisäävän internetin vihasisältöjen lisäksi konkreettisia viharikoksia kuten tuhopolttoja ja pahoinpitelyjä (Aiwan, 2014). Maailmalla tapahtuva terrorismi voi herättää pelkoa ja huolta yli rajojen, mutta sen välillisiin vaikutuksiin kuuluvat vihapuheen ja viharikosten yleistyminen osaltaan heikentävät luottamusta ja turvallisuuden tunnetta (Matsuda, 1989; Näsi & al., 2015).

Tutkimustulosten luotettavuuden kannalta on merkittävää, että Näsin ja kumppaneiden (2015) tutkimuksessa ilmennyt vihasisältöjen yhteys luottamukseen toistui tässä tutkimuksessa. Sekä heidän tuloksissaan että tämän tutkimuksen tuloksissa nettivihan kohtaaminen oli tilastollisesti merkitsevästi yhteydessä luottamukseen ihmisiin yleensä ja muihin tuttaviiin. Vaikka Näsin ja kumppaneiden vastaajat olivat nuoria suomalaisia Facebook-käyttäjiä siinä missä tämän tutkimuksen aineisto koostui kattavasta joukosta 15–30-vuotiaita suomalaisia, viittaa tutkimustulosten vastaavuus siihen, että nettivihan ja luottamuksen välinen suhde kuvastaa todellista ilmiötä populaation tasolla. Yksi tämän tutkimuksen vahvuuksista onkin aineiston kattavuus: tutkimuksen data koostuu demografisesti tasapainotetusta joukosta vastaajia, eli vastaajien jakautuminen iän, sukupuolen ja asuinpaikan mukaan vastaa näitä jakaumia populaatiossa. Koska kyselytutkimuksissa nuorten vastaajien tavoittaminen ja vastaajakato ovat suurempia ongelmia kuin vanhempia ikäluokkia tutkittaessa, varmistaa tässä tutkimuksessa käytetty kiinteä vastaajapooli tiedonkeruun luotettavuuden myös nuorten kohdalla (Räsänen & al., 2016; Tolonen & al., 2006).

Tässä tutkimuksessa käsiteltiin laajempaa ikäluokkaa kuin Näsin ja kumppaneiden (2015) aineistossa, ja analyysin perusteella vaikuttaa siltä, ettei internetin vihasisällöillä ole haitallisia vaikutuksia ainoastaan nuorten vaan myös aikuisten luottamukseen. Nämä tulokset vastaavat myös Sabatinin ja Sarracinon (2014) tutkimuksen tuloksia, joissa havaittiin merkittävä yhteys internetin käytön ja alentuneen luottamuksen välillä. Vaikka heidän tutkimuksensa ei suoraan käsitellyt netissä leviävää vihaa, esittävät he vihasisällöt kuitenkin todennäköisenä selityksenä luottamuksen vähenemiselle.

Keipin ja kumppanien (2017, 75–88) tutkimuksessa havaittiin, että nettivihan uhrien luottamus oli huomattavasti alhaisempaa kuin heillä, jotka eivät ole joutuneet vihan kohteiksi. Sama ilmiö esiintyy myös Kouvon (2011) tuloksissa, joiden mukaan syrjittyyn ryhmään kuuluminen

vähentää voimakkaasti luottamusta sekä ihmisiin yleensä että yhteiskunnallisiin instituutioihin. Sekä Näsin ja kumppanien (2015) että tämän tutkimuksen tulokset kuitenkin viittaavat siihen, että vihasisällön ja luottamuksen yhteys ei rajaudu ainoastaan vihan kohteisiin; vaikuttaa siltä, että pelkkä vihamielisen ja uhkaavan sisällön kohtaaminen voi vähentää luottamusta, vaikka se ei kohdistuisikaan omaan henkilöön tai viiteryhmään. Tätä näkemystä tukee myös Salmen ja kumppaneiden (2007) tutkimus, jossa havaittiin voimakas yhteys television rikosohjelmien seuraamisen ja vähäisen luottamuksen välillä.

Avoin ja käytännössä rajaton internet muodostaa eräänlaisen ideoiden markkina-alueen, jossa vihamielisetkin näkemykset ja mielipiteet löytävät kuulijakuntansa (Fraleigh & Tuman, 2011; Waldron, 2012, 155–157). Toisin kuin ääneen lausuttu vihapuhe tai julkiseen tilaan levitetyt julisteet ja pamfletit, internetin vihasisältö jää usein verrattain pysyväksi osaksi mediatilaa, minkä vuoksi sillä voi olla pitkäkestoisempia vaikutuksia luottamukseen ja turvallisuuteen yhteiskunnassa kuin painetulla vihamateriaalilla ja vihapuheella. Uslaner (2000) korostaa, että luottamus ei ole erillinen inhimillisen toiminnan osa-alue, vaan se myötävaikuttaa sekä läheisissä ihmissuhteissa että laajemmin yhteiskunnallista koheesiota ylläpitävänä voimana. Yleistynyt luottamus liittää ihmisen yhteiskuntaan ja on demokratian toiminnan kannalta välttämätön elementti (Bjørnskov, 2007). Pidäkkeetön nettivihan leviäminen voi olla haitallista demokratian ja yhteiskuntarauhan kannalta, koska se vähentää luottamusta ja lisää turvattomuutta sekä kohteissaan että yleisemmin (Keipi & al., 2017; Matsuda, 1989).

On toistaiseksi avoin kysymys, miksi tässä tutkimuksessa nettivihalla havaittiin yhteys juuri tuttaviiin ja ihmisiin yleensä kohdistuvaan luottamukseen, mutta ei esimerkiksi internetissä ja kadulla kohdattujen ihmisten kohdalla. Yksi selitys voi olla, että sekä luokka ihmiset yleensä että muut tuttavat edustavat kumpikin oman yläkategoriansa – yleistyneen ja läheisen luottamuksen – laajinta ja etäisintä ihmisryhmää. Internetissä ja kadulla kohdattujen ihmisten kirjo on hyvin suuri, mutta silti rajatumpi kuin yleiskategoria ihmiset yleensä, jonka laajuudesta vastaajilla voi olla erilaisia käsityksiä (Delheya & al., 2011; Nannestad, 2008). Samoin luokka muut tuttavat jäsentyy helposti eräänlaiseksi jäännöskategoriaksi, johon kuuluvat kaikki vastaajan etäisestikin tuntemat ihmiset – kaikki muut paitsi perheenjäsenet, hyvät ystävät ja työtoverit.

Kun tarkastellaan luottamusta suhteessa lomakekysymyksessä mainittuihin ihmisryhmiin, on olennaista hahmottaa paitsi luottamuksen luonne, myös se, mitä luottamuksella tarkalleen

ottaen tarkoitetaan. Mayerin ja kumppanien (1995) määritelmän mukaan luottamus on toimijan halukkuutta asettaa itsensä haavoittuaiseen asemaan suhteessa toiseen toimijaan olettaen, että tämä toimii tietyllä tavalla myös silloin, kun häntä ei voi valvoa. Tämä melko tiiviisti kahdenkeskiseen vuorovaikutukseen sitoutunut määritelmä valaisee hieman tuloksista hahmottuvaa asetelmaa, jossa vihasisällölle altistuminen näyttäisi vähentävän luottamusta ihmisiin yleensä ja muihin tuttaviiin. Hyvin läheisiin ihmisiin kohdistuvaa luottamusta vähentävät tekijät ovat koko elämää järkyttäviä tapahtumia ja olosuhteita kuten työttömyyttä, mutta lievemmat tekijät kuten internetin häiritseville sisällöille altistuminen eivät kovin helposti tähän vaikuta (Freitag & Traummüller, 2009).

Muihin tuttaviin kohdistuva luottamus voi etäisyydestään huolimatta hahmottua melko intiimiksi luottamuksen lajiksi, jossa ihminen on haavoittuaisempi kuin suhteessa vain netissä tai kadulla kohtaamiinsa ihmisiin. Satunnainen tuntemattoman vastaan tulijan epäystävällinen lausahdus horjuttaa harvan mielenrauhaa ainakaan kovin pitkäksi aikaa, mutta tuttavan suusta kuultuna samalla viestillä voi olla suurikin vaikutus. Saattaa olla, että kysymys luottamuksesta ihmisiin yleensä kartoittaa tarkimmin yleistynyttä luottamusta yksilöpsykologisena asenteena kaikkiin ihmisiin, kun taas netissä ja kadulla tavatut ihmiset hahmottuvat enemmän spesifeiksi ihmisryhmiksi, kapeammiksi kuin abstrakti termi ihmiset yleensä. Ehkä muut tuttavat on liian etäinen kategoria ollakseen nettivihan vaikutusten ulkopuolella kaikista läheisimpien ihmissuhteiden tavoin, mutta kuitenkin tarpeeksi läheinen voidakseen liikuttaa, toisin kuin tuntemattomat ihmiset netissä tai kadulla.

Tämän tutkimuksen tulokset vahvistavat sen, mitä aikaisemmissa tutkimuksissa on havaittu: vihan kohtaamisella on vahingollisia vaikutuksia ihmisiin (Gelber, 2002; Keipi & al., 2017; Leets, 2001; Matsuda, 1989; Tynes, 2006). Vihapuhetta eri muodoissaan tulisi näin ollen arvioida paitsi sananvapauden puitteissa, myös niiden vaikutusten kautta, joita sillä on ihmisiin ja yhteiskuntaan. Toinen tutkimuksen tulosten implikaatio on, että luottamusta tutkittaessa ei voi sivuuttaa internetin erilaisten sisältöjen merkitystä. Pelkkä netin parissa vietetty aika tai erilaisten verkkopohjaisten palvelujen käyttö ei ole vielä riittävä indikaattori luottamusta tarkasteltaessa, vaan huomio tulisi kiinnittää erityisesti häiritsevien ja vihamielisten sisältöjen kohtaamiseen.

Tällä tutkimuksella on rajansa. Koska data koostui poikkileikkausaineistosta, ei sen pohjalta vielä voi tehdä perusteltuja johtopäätöksiä kausaatio-suhteista netin vihasisältöjen ja

luottamuksen välillä. Voi olla, että vähän ihmisiin luottavat selaavat enemmän vihamieliseksi luokiteltua sisältöä internetissä. Taustalla voi myös olla jokin muu syy, joka ei ilmennyt vastauksissa. Nopeasti muuttuva nettiympäristö asettaa sekin omat rajoitteensa: vuonna 2013 kerätty aineisto ei enää täysin vastaa nykypäivän olosuhteita, vaikka suhde nettivihan ja luottamuksen välillä luultavasti onkin ajallisesti suhteellisen riippumaton.

6.3 Jatkotutkimuksen suuntaviivoja

Koska tämän datan puitteissa ei voi tehdä laajempia johtopäätöksiä vihasisällön vaikutussuhteesta luottamukseen, olisi aihepiiriä koskevissa tulevista tutkimuksissa hyödyllistä seurata vastaajia pitkällä aikavälillä ja perehtyä siihen, vallitseeko nettivihalle altistumisen ja vähentyneen luottamuksen välillä kausaalisuhde. Salmen ja kumppaneiden (2007) tutkimuksessa havaittiin, että säännöllinen rikoksia käsittelevän tosi-tv:n seuraaminen oli voimakkaasti yhteydessä alhaiseen luottamukseen. Tämä antaa aihetta olettaa, että pitkällä aikavälillä usein toistuva netin vihasisällöille altistuminen voi vaikuttaa luottamukseen huomattavasti satunnaisia kohtaamisia enemmän.

Tässä tutkimuksessa tarkastelun kohteena oli sosiaalinen luottamus muihin ihmisiin. On näyttöä siitä, että syrjityksi tuleminen on negatiivisesti yhteydessä sosiaalisen luottamuksen lisäksi myös yhteiskunnallisiin instituutioihin kohdistuvaan luottamukseen (Kouvo, 2011). Tulevassa tutkimuksessa olisikin hyödyllistä kiinnittää huomiota siihen, vaikuttaako internetin vihasisältöjen kohtaaminen tähän luottamuksen lajiin.

6.4 Johtopäätökset

Tutkimuksessa tarkasteltiin internetin vihasisältöjen yhteyttä luottamukseen 15–30-vuotiailla suomalaisilla. Nettivihan lisäksi analyysissä huomioitiin muita luottamukseen yhteydessä olevia muuttujia kuten sukupuoli, asuinpaikka ja taipumus riskinottoon. Analyysissä kävi ilmi vihasisältöjen ja luottamuksen välinen yhteys: mitä enemmän vastaajat ovat kohdanneet nettivihaa, sitä vähemmän he luottavat tuttaviinsa sekä ihmisiin yleensä. Koska tämä yhteys on havaittu myös aikaisemmissa tutkimuksissa (esim. Näsi & al., 2015), voidaan näyttöä ilmiöstä pitää vahvana.

Lähteet

7 asiaa, jotka sinun olisi hyvä tietää suomalaisista uusnatseista. (19.9.2016). Haettu osoitteesta <http://yle.fi/uutiset/3-9176988>

Aiwan, I. (2014). Islamophobia and Twitter: A typology of online hate against muslims on social media. *Policy & Internet*, 6(2), 133–150.

Andersson, M. (2012). The debate about multicultural Norway before and after 22 July 2011. *Identities*, 19(4), 418–427.

Banfield, E.C. (1958). *The moral basis of a backward society*. Glencoe, IL: Free Press.

Baumeister, R. F., Bratslavsky, E., Finkenauer, C., & Vohs, K. D. (2001). Bad is stronger than good. *Review of General Psychology*, 5(4), 323–370. doi:10.1037/1089-2680.5.4.323

Bjørnskov, C. (2007). Determinants of generalized trust: A cross-country comparison. *Public choice*, 130(1–2), 1–21.

Buchan, N. R., Croson, R. T., & Solnick, S. (2008). Trust and gender: An examination of behavior and beliefs in the Investment Game. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 68(3), 466–476.

Charron, N., Rothstein, B. (2016). Does education lead to higher generalized trust? The importance of quality of government. *International Journal of Educational Development*, 50, 59–73. doi:10.1016/j.ijedudev.2016.05.009

Connolly v. Euroopan komissio, C-274/99 P, 39 kohta. Annettu 6.3.2001. Haettu osoitteesta <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/?uri=CELEX:61999CJ0274>

Das, T. K., & Teng, B. S. (2004). The risk-based view of trust: A conceptual framework. *Journal of Business and Psychology*, 19(1), 85–116.

Delheya, J., Newton, K., & Welzel, C. (2011) How general is trust in ‘most people’? Solving the radius of trust problem, *American Sociological Review* Vol. 76 No. 5 pp. 786–807.

ECRI General Policy Recommendation No. 15 on Combating Hate Speech. (2016) [PDF-tiedosto]. Haettu osoitteesta https://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/activities/GPR/EN/Recommendation_N15/REC-15-2016-015-ENG.pdf

Apunen, M., Haavisto, I., Hopia, H., Toivonen, S. (2016). Sovinnon eväät. EVAn Arvo- ja asennetutkimus 2016. Haettu osoitteesta

http://www.eva.fi/wp-content/uploads/2016/03/He_ovat_ihan_niin_kuin_me_ss65-78_EVA_Arvo-ja-assenne_2016_Sovinnon_ev%C3%A4%C3%A4t-3.pdf

Euroopan ihmisoikeussopimus 10. artikla. SopS 85-86/1998. Haettu osoitteesta <http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1999/19990063>

Fenger, M. (2007). Welfare regimes in Central and Eastern Europe: Incorporating post-communist countries in a welfare regime typology. *Contemporary Issues and Ideas in Social Sciences*, 3(2), 1–30.

Fraleigh, D., & Tuman, J. S. (2011). *Freedom of expression in the marketplace of ideas*. London: SAGE.

Franklin, R. (2002). The hate directory. Haettu osoitteesta gse.buffalo.edu/fas/bromley/classes/confres/hatedir.pdf

Freitag, M., & Traunmüller, R. (2009). Spheres of trust: An empirical analysis of the foundations of particularised and generalised trust. *European Journal Of Political Research*, 48(6), 782–803. doi:10.1111/j.1475-6765.2009.00849.x

Gelber, K. (2002). *Speaking back: The free speech versus hate speech debate* (Vol. 1). John Benjamins Publishing.

Hamamura, T. (2012). Social class predicts generalized trust but only in wealthy societies. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 43(3), 498–509. doi:10.1177/0022022111399649

Hawdon, J., Oksanen, A., & Räsänen, P. (2012). Media coverage and solidarity after tragedies: The reporting of school shootings in two nations. *Comparative Sociology*, 11(6), 845-874.

Hawdon, J., Oksanen, A., & Räsänen, P. (2015). Online Extremism and Online Hate. *NORDICOM*, 29.

Hawdon, J., Oksanen, A., & Räsänen, P. (2016). Exposure to online hate in four nations: A cross-national consideration. *Deviant Behavior*, 1–13. doi:10.1080/01639625.2016.1196985

Hooghe, M., Reeskens, T., Stolle, D., & Trappers, A. (2009). Ethnic diversity and generalized trust in Europe A cross-national multilevel study. *Comparative political studies*, 42(2), 198–223.

Horsti, K., & Nikunen, K. (2013). The ethics of hospitality in changing journalism: A response to the rise of the anti-immigrant movement in Finnish media publicity. *European journal of cultural studies*, 16(4), 489–504.

Joensuun kaupunki huolissaan muukalaisvastaisista katupartioista. (5.1.2016). Haettu osoitteesta <http://yle.fi/uutiset/3-8571644>

Kaakinen, M., Oksanen, A. & Räsänen, P. (ilmestyy). Did the Risk of Exposure to Online Hate Increase After the November 2015 Paris Attacks? A Group Relations Approach. (Arvioitavana).

Kasza, G. J. (2002). The illusion of welfare 'regimes'. *Journal of social policy*, 31(02), 271–287.

Keipi, T., Oksanen, A., Hawdon, J., Näsi, M., & Räsänen, P. (2015). Harm-advocating online content and subjective well-being: a cross-national study of new risks faced by youth. *Journal of Risk Research*, 1–16.

Keipi, T., Näsi, M., Oksanen, A., & Räsänen, P. (2017). *Online hate and harmful content: Cross-national perspectives*. London: Routledge.

Kobayashi, T., Ikeda, K., & Miyata, K. (2006). Social capital online: Collective use of the internet and reciprocity as lubricants of democracy. *Information, Communication & Society*, 9(5), 582–611. doi:10.1080/13691180600965575

Kouvo, A. (2011). The Sources of Generalized Trust and Institutional Confidence in Europe. *Research on Finnish Society* 3:1, 29–40.

Leets, L. (2001). Responses to internet hate sites: Is speech too free in cyberspace? *Communication Law and Policy*, 6(2), 287–317. doi:10.1207/S15326926CLP0602_2

Leiter, B. (2012). Waldron on the regulation of hate speech. *Notre Dame Philosophical Reviews*, 2012 (arvioitavana).

Haettu osoitteesta https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2101401

March, A. F. (2012). Speech and the sacred: Does the defense of free speech rest on a mistake about religion? *Political Theory*, 40(3), 319–346.

Matsuda, M. J. (1989). Public response to racist speech: Considering the victim's story. *Michigan Law Review*, 87(8), 2320.

Mayer, R. C., Davis, J. H., & Schoorman, F. D. (1995). An integrative model of organizational trust. *Academy of management review*, 20(3), 709–734.

Nannestad, P. (2008). What have we learned about generalized trust, if anything? *Annu. Rev. Polit. Sci.*, 11, 413–436.

Neuvonen, R. (2015). *Vihapuhe Suomessa*. Helsinki: Edita.

Niinisalonen vastaanottokeskuksen palo varmistui tuhopoltoksi. (2.12.2015). Haettu osoitteesta <http://yle.fi/uutiset/3-8497677>

Nummenmaa, L. (2009). Käyttäytymistieteiden tilastolliset menetelmät. Tammi.

Näin toimii Suomen Vastarintaliike. (15.5.2016). Haettu osoitteesta <http://yle.fi/aihe/artikkeli/2016/05/15/nain-toimii-suomen-vastarintaliike>

Näsi, M., Räsänen, P., Hawdon, J., Holkeri, E., & Oksanen, A. (2015). Exposure to online hate material and social trust among Finnish youth. *Information Technology & People*, 28(3), 607–622.

Näsi, M., Räsänen, P., Oksanen, A., Hawdon, J., Keipi, T., & Holkeri, E. (2014). Association between online harassment and exposure to harmful online content: A cross-national comparison between the United States and Finland. *Computers in Human Behavior*, 41, 137–145.

Oksanen, A., Hawdon, J., Holkeri, E., Näsi, M., & Räsänen, P. (2014). Exposure to online hate among young social media users. In *Soul of society: a focus on the lives of children & youth* (pp. 253–273). Emerald Group Publishing Limited.

Olivera, J. (2015;2014;). Changes in inequality and generalized trust in europe. *Social Indicators Research*, 124(1), 21–41. doi:10.1007/s11205-014-0777-5

Pöyhtäri, R., Haara, P., & Raittila, P. (2013). *Vihapuhe sananvapautta kaventamassa*. Tampere: Tampere University Press.

Rothstein, B., & Stolle, D. (2008). The state and social capital: An institutional theory of generalized trust. *Comparative politics*, 40(4), 441–459.

Räsänen, P., & Kouvo, A. (2007). Linked or divided by the web? Internet use and sociability in four european countries. *Information, Communication & Society*, 10(2), 219–241. doi:10.1080/13691180701307461

Räsänen, P., Oksanen, A., Lehdonvirta, V., Blank, G. (2016). Attention-based vs. compensation-based surveys: A comparison of online samples against official census data. Haettu osoitteesta <http://ipp.oii.ox.ac.uk/2016/programme-2016/track-a-politics/government-iii-digital-government-and/pekka-r%C3%A4s%C3%A4nen-atte-oksanen-vili>

Sabatini, F., & Sarracino, F. (2014). Online networks destroy social trust. arXiv preprint arXiv:1409.0267.

Salmi, V., Smolej, M., & Kivivuori, J. (2007). Crime victimization, exposure to crime news and social trust among adolescents. *Young*, 15(3), 255–272. doi:10.1177/110330880701500303

Stolle, D., Soroka, S., & Johnston, R. (2008). When does diversity erode trust? Neighborhood diversity, interpersonal trust and the mediating effect of social interactions. *Political Studies*, 56(1), 57–75.

Sturgis, P., Brunton-Smith, I., Read, S., & Allum, N. (2011). Does ethnic diversity erode trust? Putnam's 'hunkering down' thesis reconsidered. *British Journal of Political Science*, 41(01), 57–82.

Suomen perustuslaki 6–12 §. 11.6.1999/731. Haettu osoitteesta <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>

Suomen rikoslaki 11. luku, 10–10a §. 13.5.2011/511; 17. luku, 10§. 24.7.1998/563. Haettu osoitteesta <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001>

Suomen virallinen tilasto (SVT): Väestön tieto- ja viestintätekniikan käyttö (verkkojulkaisu). ISSN=2341-8699. 2016, Liitetaulukko 25. Yhteisöpalvelujen käyttö 2016, %-osuus väestöstä. Helsinki: Tilastokeskus. Haettu osoitteesta http://www.stat.fi/til/sutivi/2016/sutivi_2016_2016-12-09_tau_025_fi.html

Sutter, M., & Kocher, M. G. (2007). Trust and trustworthiness across different age groups. *Games and Economic Behavior*, 59(2), 364–382.

Taddeo, M. (2009). Defining Trust and E-Trust: From Old Theories to New Problems. *International Journal of Technology and Human Interaction (IJTHI)*, 5(2), 23–35.

”Toivottavasti sinut raiskataan” – näin Punaisen Ristin vapaaehtoisia solvataan. (6.6.2016). Haettu osoitteesta <http://www.hs.fi/lehdistonvapaus/art-2000002904946.html>

Tolonen, H., Helakorpi, S., Talala, K., Helasoja, V., Martelin, T., & Prättälä, R. (2006). 25-year trends and socio-demographic differences in response rates: Finnish adult health behaviour survey. *European journal of epidemiology*, 21(6), 409–415.

Tynes, B. (2006). ”Children, adolescents, and the culture of online hate”, kirjassa Dowd, N., Singer, D. & Wilson, R.F. (toim.), *Handbook of Children, Culture, and Violence*. Sage, Thousand Oaks, CA, 267–289.

Ulkoasiainministeriön ilmoitus Euroopan ihmisoikeussopimuksesta 63/1999. Annettu Helsingissä 20.5.1999. Haettu osoitteesta <http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1999/19990063#idp38416>

Uslaner, E. M. (1999). Democracy and social capital. *Democracy and trust*, 121–150.

Uslaner, E. M. (2000). Producing and consuming trust. *Political Science Quarterly*, 115(4), 569–590.

Uslaner, E. M. (2002). *The moral foundations of trust*. Cambridge University Press.

Valenzuela, S., Park, N., & Kee, K. F. (2009). Is there social capital in a social network site? Facebook use and college student's life satisfaction, trust, and participation. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 14(4), 875–901. doi:10.1111/j.1083-6101.2009.01474.x

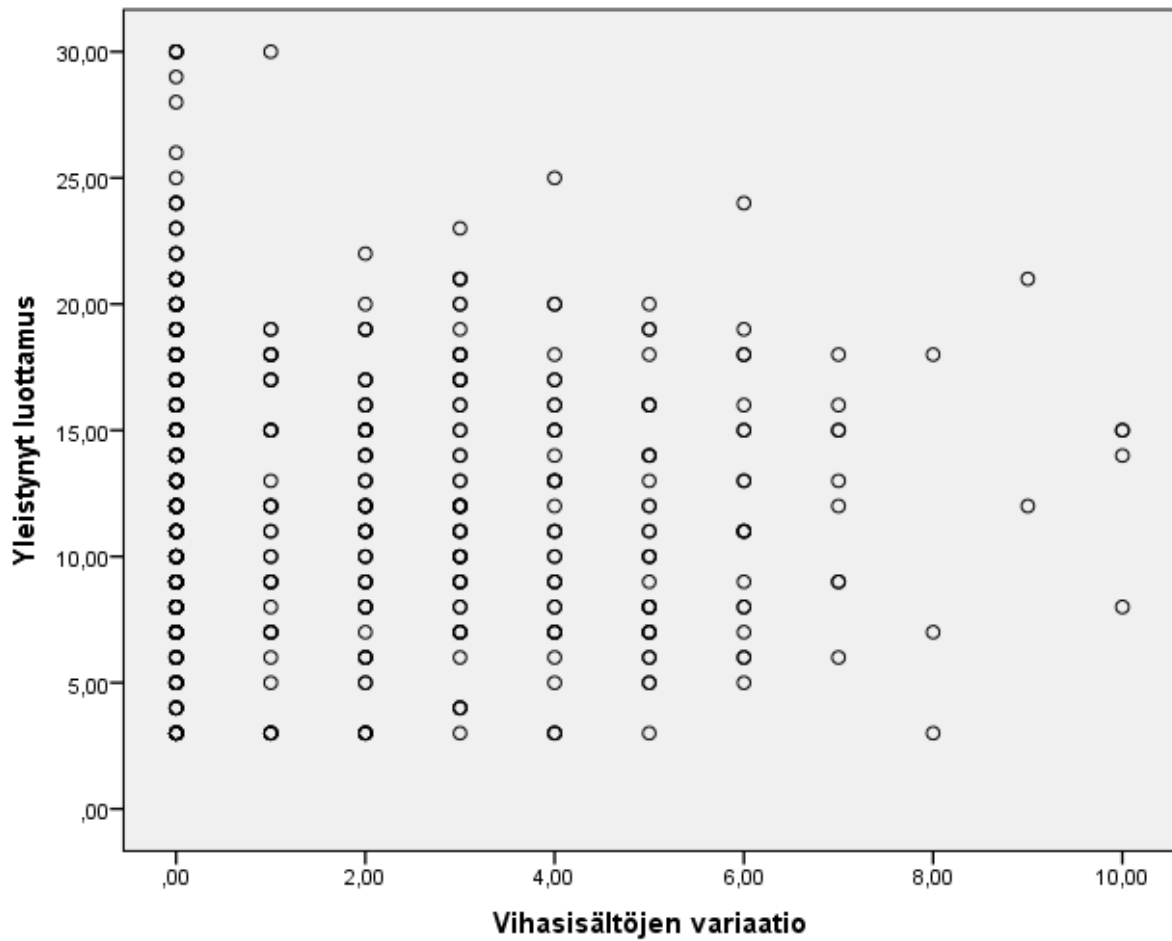
Valtamedia epäonnistui maahanmuuttokeskustelussa. (22.12.2016). Haettu osoitteesta <http://www.uta.fi/ajankohtaista/uutinen/valtamedia-epaonnistui-maahanmuuttokeskustelussa>

Volokh, E. (2011). In Defense of the Marketplace of Ideas/Search for Truth as a Theory of Free Speech Protection. *Virginia Law Review*, 595-601.

Waldron, J. (2012). *The Harm in Hate Speech*. Harvard University Press.

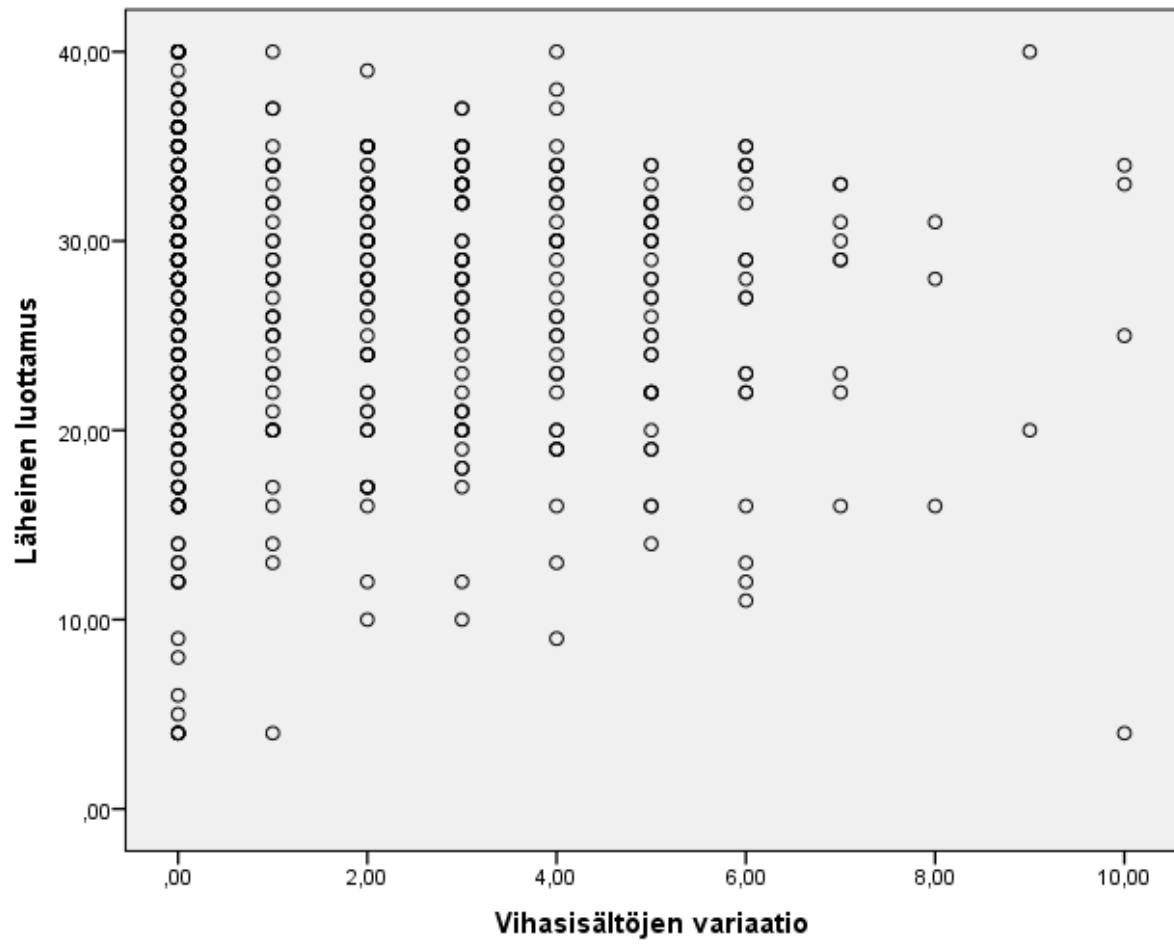
Wang, Y. D., & Emurian, H. H. (2005). An overview of online trust: Concepts, elements, and implications. *Computers in human behavior*, 21(1), 105–125.

Liitteet

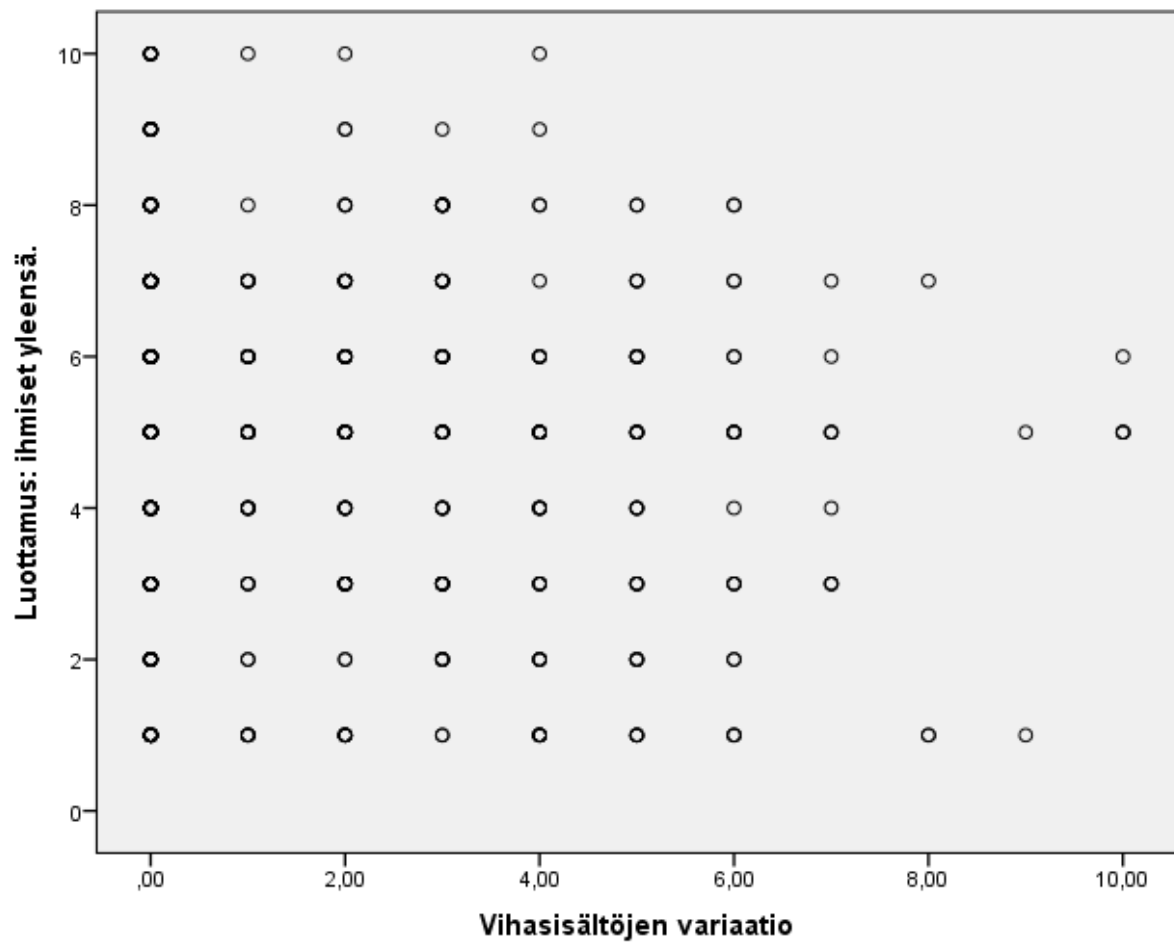

Kuvio 1. Yleistyneen luottamuksen ja internetin vihisältöjen variaation välinen suhde.

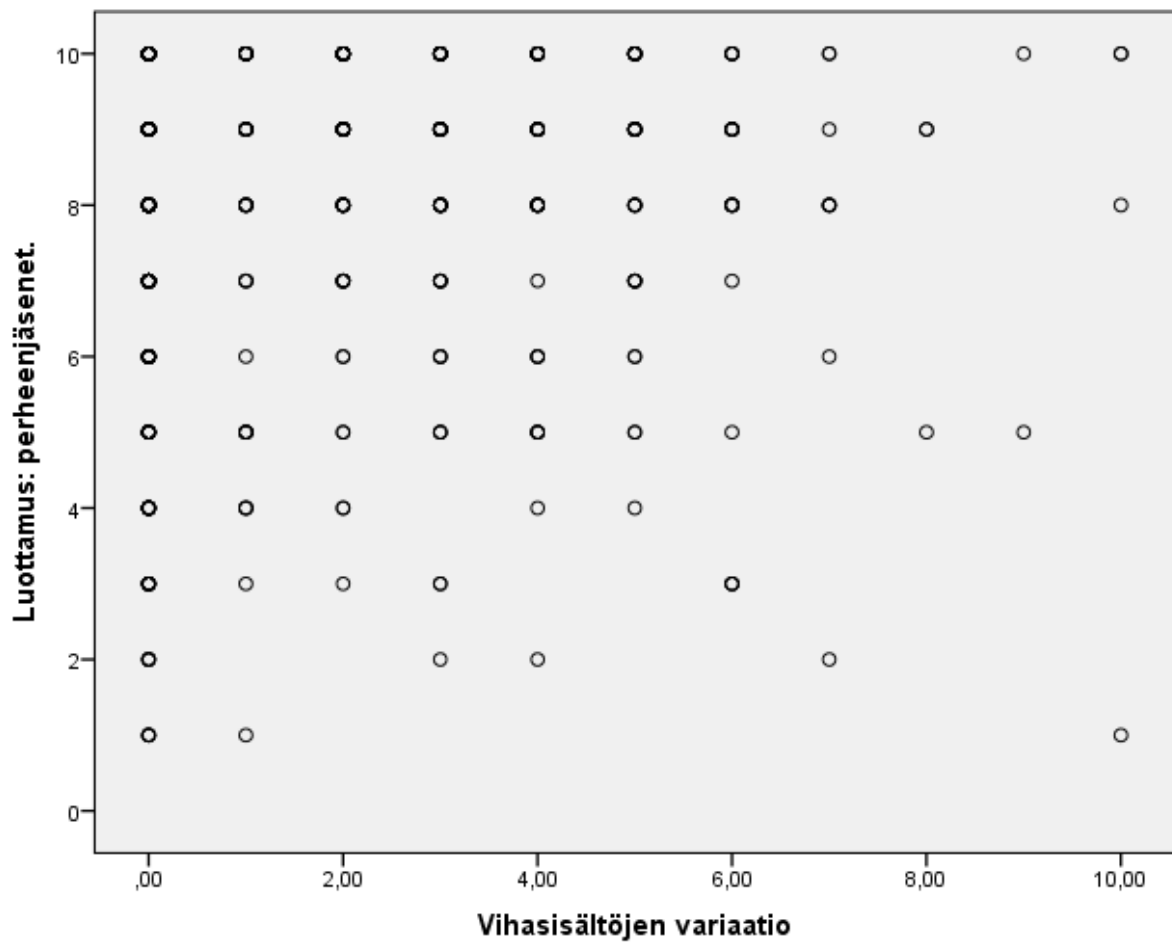
Selite: Kuvioissa näkyvät myös ne vastaajat, jotka eivät ole kohdanneet nettivihaa; nämä on ilmaistu x-akselin arvolla 0.

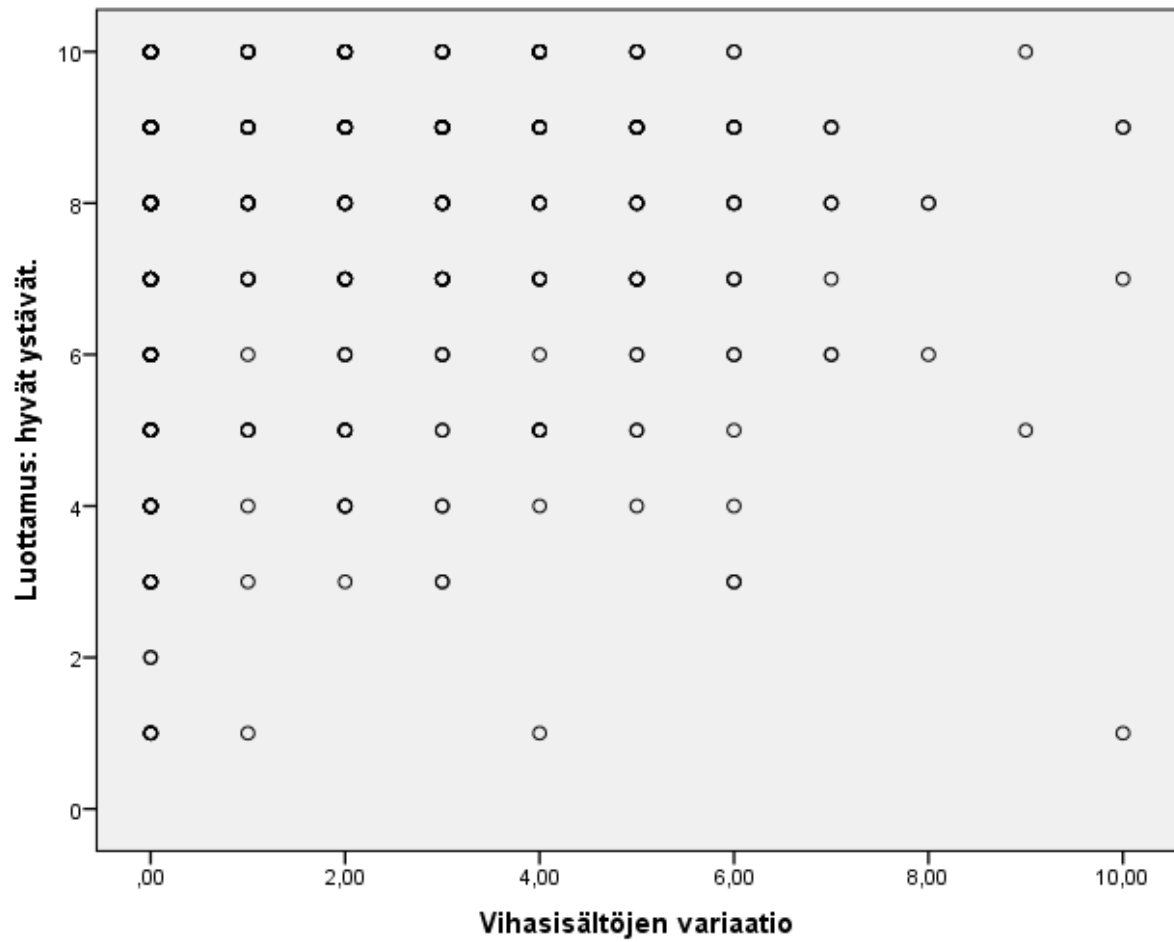
Kuvio 2. Läheisen luottamuksen ja internetin vihasisältöjen variaation välinen suhde.

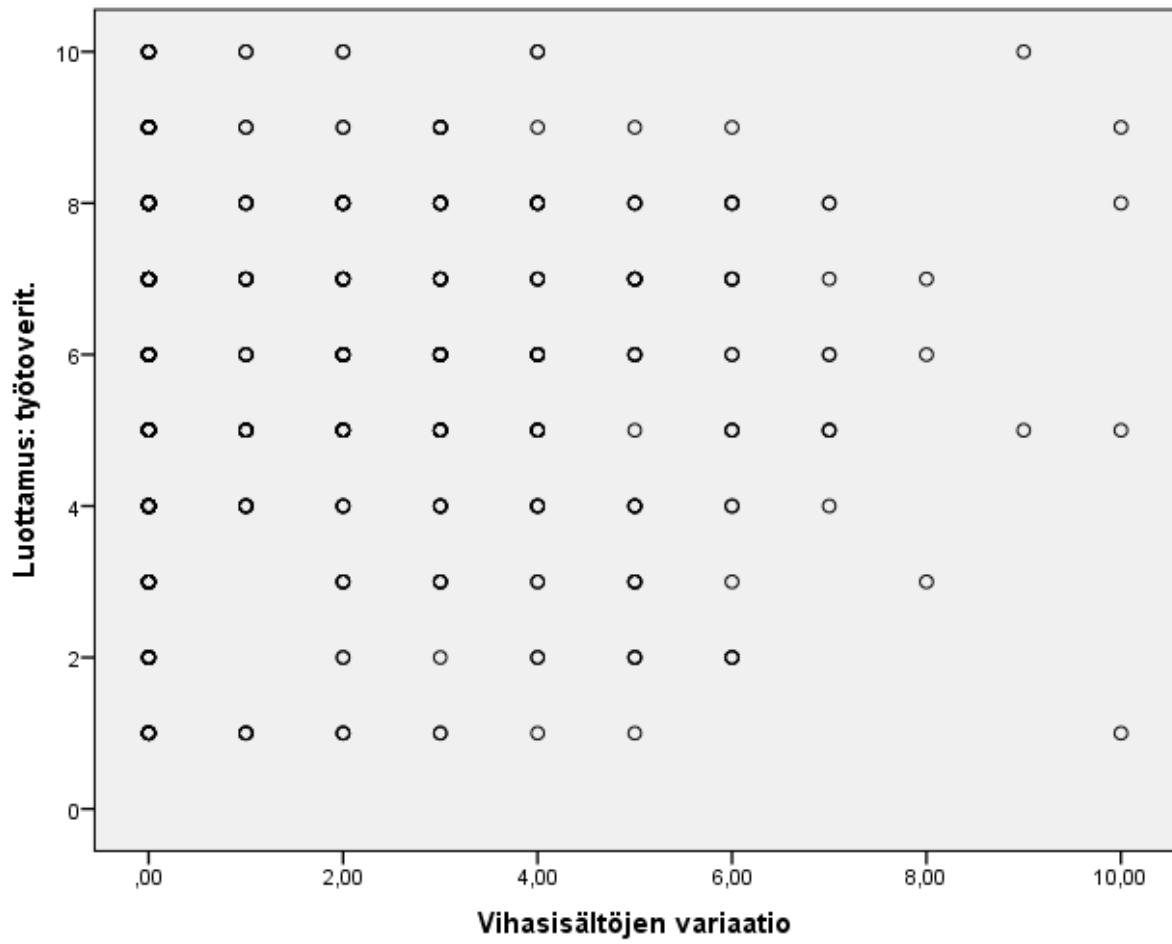
Kuvio 3. Ihmisiin yleensä kohdistetun luottamuksen ja internetin vihisältöjen variaation välinen suhde.

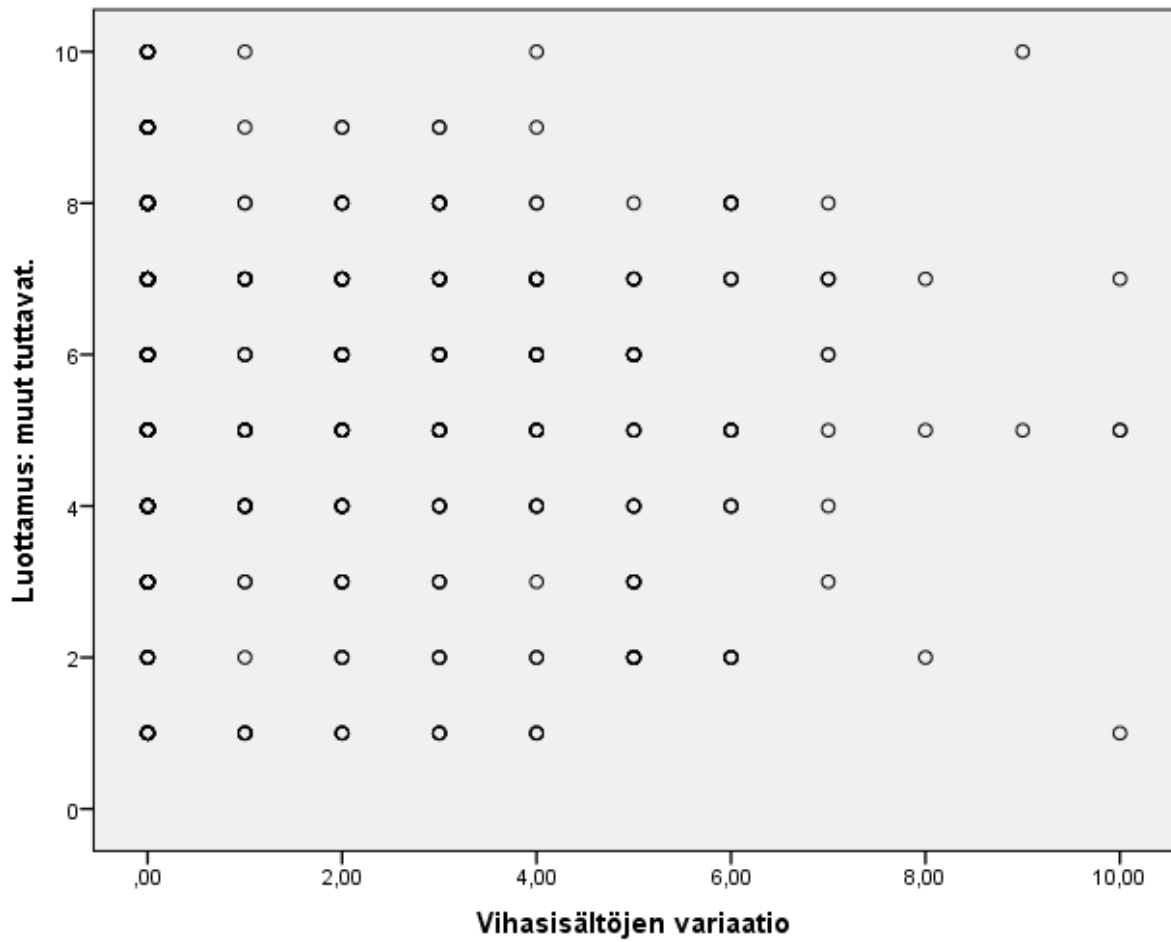
Kuvio 4. Perheenjäseniin kohdistetun luottamuksen ja internetin vihisältöjen variaation välinen suhde.

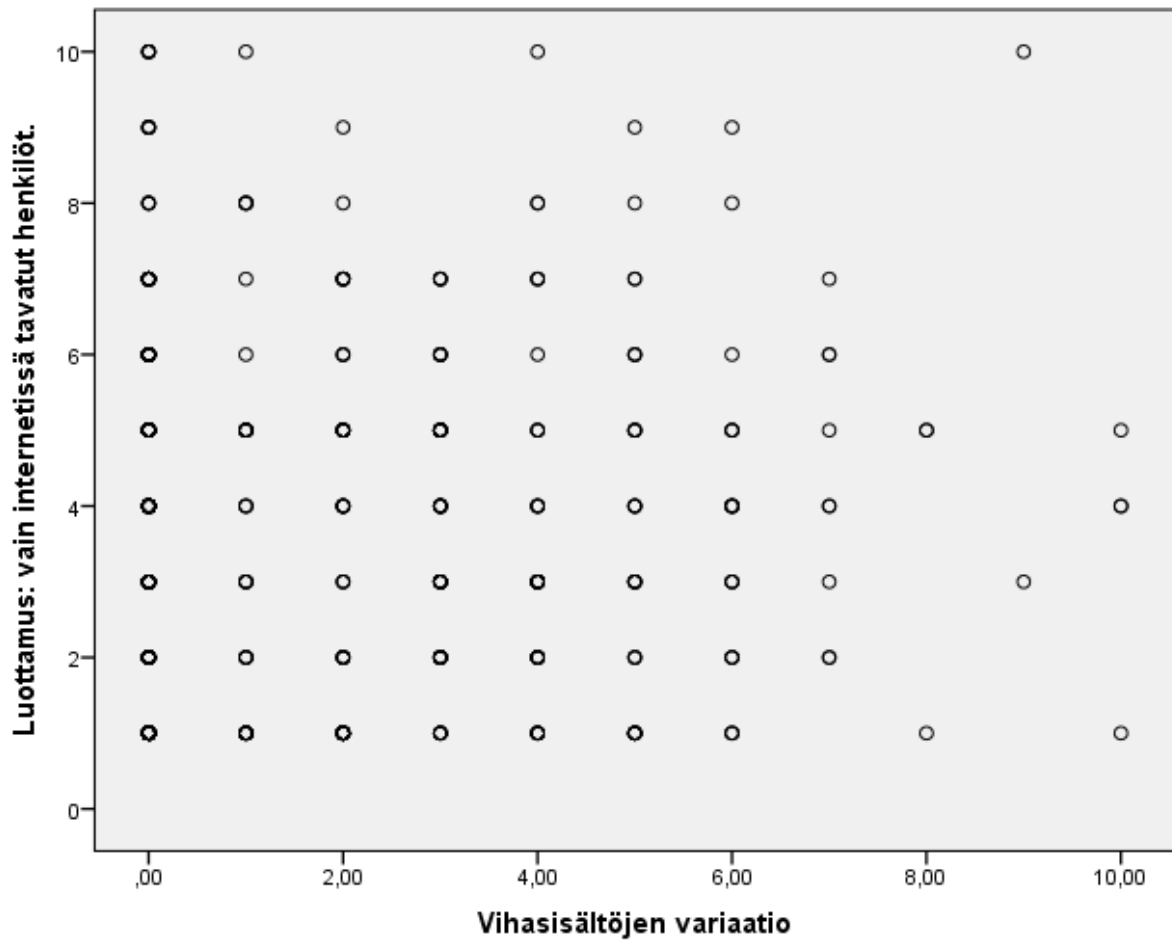
Kuvio 5. Hyviin ystäviin kohdistetun luottamuksen ja internetin vihisältöjen variaation välinen suhde.

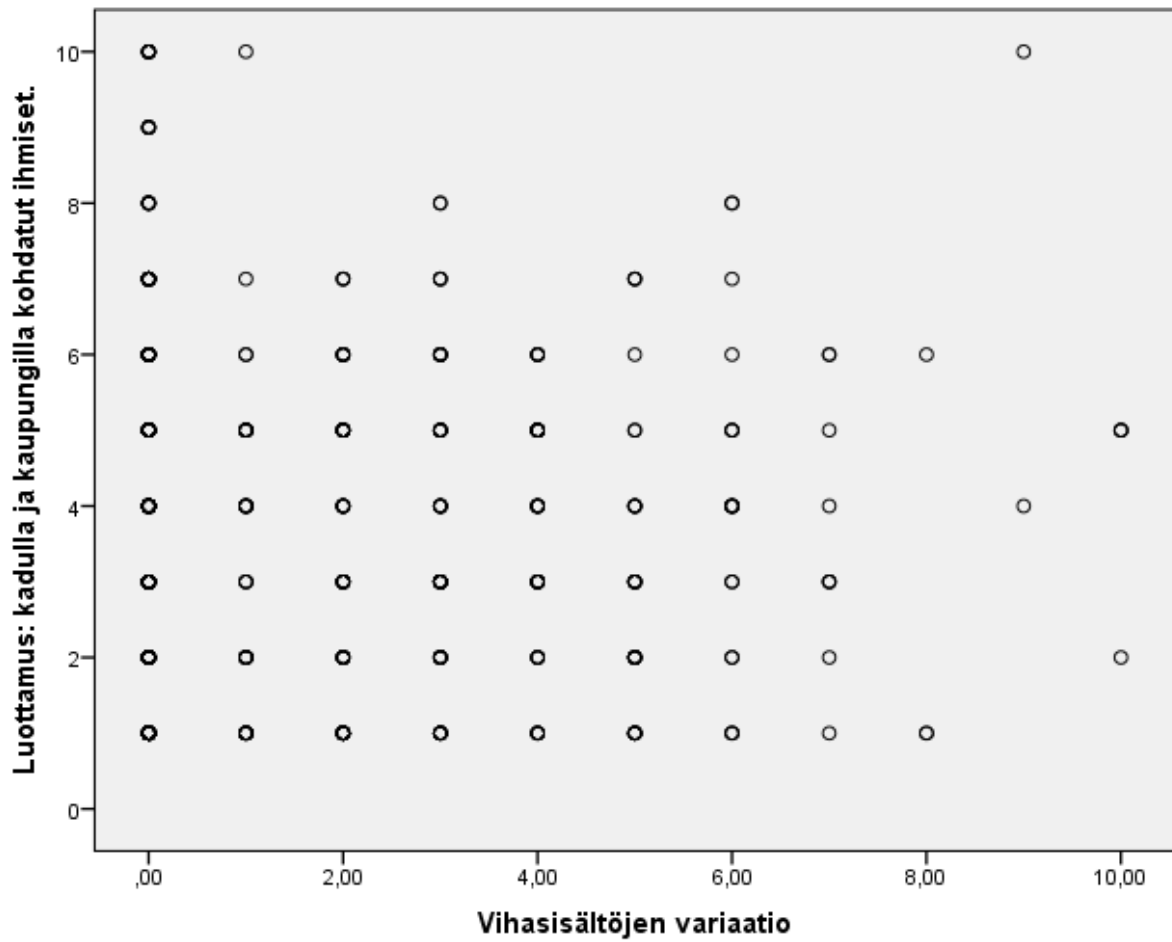
Kuvio 6. Työtoverihin kohdistetun luottamuksen ja internetin vihasisältöjen variaation välinen suhde.

Kuvio 7. Tuttaviin kohdistetun luottamuksen ja internetin vihisältöjen variaation välinen suhde.

Kuvio 8. Vain internetissä tavattuihin ihmisiin kohdistetun luottamuksen ja internetin vihisältöjen variaation välinen suhde.

Kuvio 9. Kadulla ja kaupungilla tavattuihin ihmisiin kohdistetun luottamuksen ja internetin vihisältöjen variaation välinen suhde.

Taulukko 7. Kaikkien mallin muuttujien väliset keskinäiskorrelaatiot.

	Ikä	Sukupuoli	Asuinp.	Instit. Kiinnittym	Riskinotto	Yleistynyt luottamus	Läheinen luottamus	Ihmiset yleensä	Perheen- jäsenet	Hyvät ystävät	Työtove- rit	Muut tuttavat	Internetis- sä tavatut henkilöt	Kadulla kohdatut ihmiset	Vihalle altistumi- nen	Vihan variaatio
Ikä	1															
Sukupuoli	0,058	1														
Asuinp.	,150**	0,038	1													
Instit. Kiinnittym	-0,288**	-0,074	0,071	1												
Riskinotto	-0,135**	-0,192**	0,040	0,156**	1											
Yleistynyt luottamus	-0,136**	-0,179**	-0,002	0,08	0,342**	1										
Läheinen luottamus	0,003	-0,071	0,058	0,113**	0,361**	0,484**	1									
Ihmiset yleensä	-0,134**	-0,167**	-0,013	0,084	0,352**	0,756**	0,623**	1								
Perheen- jäsenet	0,003	0,017	0,042	0,070	0,226**	0,255**	0,802**	0,375**	1							
Hyvät ystävät	0,015	0,009	0,035	0,059	0,320**	0,525**	0,856**	0,450**	0,718**	1						
Työtoverit	0,022	-0,094*	0,032	0,169**	0,335**	0,648**	0,866**	0,583**	0,513**	0,623**	1					
Muut tuttavat	-0,049	-0,165**	0,084	0,079	0,331**	0,807**	0,830**	0,675**	0,466**	0,544**	0,763**	1				
Internetis- sä tavatut henkilöt	-0,117**	-0,131**	-0,019	0,023	0,210**	0,820**	0,220**	0,347**	0,019	0,037	0,284**	0,389**	1			
Kadulla kohdatut ihmiset	-0,081	-0,142**	0,029	0,091*	0,277**	0,881**	0,345**	0,509**	0,058	0,138**	0,423**	0,527**	0,662**	1		
Vihalle altistumi- nen	-0,064	0,016	0,034	0,042	-0,052	-0,105**	-0,059	-0,136**	-0,004	0,001	-0,048	-0,145**	-0,018	-0,105*	1	
Vihan variaatio	-0,010	0,000	0,047	0,005	-0,037	-0,069	-0,061	-,144**	-0,027	-0,027	-0,042	-0,107*	0,021	-0,048	0,775**	1

*** = $p < 0,001$; ** = $p < 0,01$; * = $p < 0,05$